

17046

46-41

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
Hírlapkönyvtár
I. növekedés
1935/1113. sz.

M. N. MUZEUM
HÍRLAP OSZTÁLY

munka

kulturbeszámoló szerkeszti: kassák lajos

a 40. szám tartalomjegyzéke: egy új világ alakulása (közli n. e.) ● népi, népies és népieskedő költészet (bánáti oszkár) ● új szociális idealizmus felé II. (hort dezső) ● egy orvos verseiből (mária béla) ● dos passos: joe hill (fordította murányi kovács endre) ● a gazdasági konjunktúra és dekonjunktúra hatása a munkásmozgalomra (szendi s. antal) ● hej emma, szegény emma (novella, ranschburg andor) ● átutazó (vers, ruszkai sándor) ● hozzászólás bartók béla új könyvéhez II. (jusstusz györgy) ● kassák lajos: egy ember élete (gró lajos) ● pap gyula metszete

1935 február VII évfolyam 40 szám

Egy új világ alakulása

Az új orosz társadalom eljutott fejlődésének arra a pontjára, ahol a „magánélet” problémái egyre aktuálisabbá válnak. A társadalom gazdasági és politikai átalakulásával együtt át kell alakulnia az egész életnek a maga mindennapi valóságában. Abban a mértékben, ahogy kiépül és megszilárdul az orosz társadalmi-gazdasági rendszer, szükségét érzik egy pozitív új ideológia kiépítésének is. A polgári társadalom életberendezéseit hagyományos törvények írják elő; az új orosz generációnak saját erejéből kell kialakítania az egyéni és társadalmi élet formáit.

A „Komszomolszkaja Pravda”, az orosz ifjúság központi lapja, nyilvános vitát indított a család problémájáról. A beérkezett válaszok közül közlünk néhány jellemző és tanulságos levelet, amelyek tisztán mutatják az orosz ifjúság állásfoglalását a család kérdésében. Érdekes lenne, ha a magyar szocialista ifjúság is kifejezésre juttatná a maga állásfoglalását: ezért felszólítjuk olvasóinkat, szóljanak hozzá a kérdéshez saját élettapasztalataik alapján. Kérjük, hogy minél többen vegyenek részt a MUNKA ankétján.

*

1. „Fiatal kommunista felesége vagyok, férjem üzemvezető az „Elektro-Sztal” egyik műhelyében. Én nem vagyok kommunista, talán ez az egyik oka a boldogtalanságomnak. Húsz éves vagyok, két éve élek együtt a férjemmel. Volt egy gyerekünk, múlt hónapban meghalt. A férjemmel nem nagyon értjük meg egymást. Hosszú napok mulnak el, anélkül, hogy látnám őt. Csak éjjel találkozunk és gyakran megesik, hogy éjszaka kiugrik az ágyából és elmegy a műhelybe. Más alkalommal egyáltalán nem jön haza. Ha néha azt mondom neki, hogy ez így nem élet, hogy csak éjjel lássuk egymást és úgy kellene megszervezni a munkáját, hogy egy kis ideje a családja számára is maradjon, azt feleli, hogy ez lehetetlen. Mert őneki kell megszervezni három fiatal kommunista csoport munkáját. Ilyenkor azt kérdezem: szabad-e egy fiatal kommunistának, (különösen ha aktív mozgalmi ember), nőszülni?

Ez az élet, amelyet mi elszenvedünk, csak arra jó, hogy megölje az embereket, de semmi esetre sem arra, hogy a szocializmus építőinek szellemében nevelje őket. Egy hónapja, hogy meghalt a gyerekem hosszú betegség után. Egyedül kellett ápolnom. A férjem beírta az efféle frázisokkal: „Te vagy az anyja, te törődj vele.” Ilyenkor ott kellett hagynom a gyereket, bezárni a szobába, elszaladni élelemért és a gyógyszerért. Azt hiszik, hogy ilyen fájdalmas idők után, a kisfiam betegsége és halála után továbbra is képes lennék arra, hogy férjemmel emberi kapcsolatot tartsak fenn? Természetes, hogy nem. És valószínű: a vége a válás lesz. De mi jó van a válásban?

A legrosszabb az, hogy ezek a keserőségek az egész gondolkozásunkat kikezdi. Egyedüllétemben a gondolataim az öngyilkosság felé kalandoznak; ez bolondság, ezek beteg gondolatok. — Vajjon kivétel-e az én esetem? Inkább azt hiszem, hogy sok ilyen eset van. A család kér-

dése nem kicsiség. Mi nem tagadjuk a családot. Bármilyen rossz tapasztalatokra tegyenek is szert az olyan családok, mint a miénk.

Hát akkor milyen legyen egy fiatal kommunista családja?"

Üdvözlét. —S— („Elektro-Sztal” moszkvai körzet.)

1171

2. „Kedves elvtársak, a legtöbb fiatal kommunista rosszalni fogja, főleg a nők, de én kimondom, amit gondolok: nem hiszek abban, hogy egy fiatal kommunista számára a családi boldogság lehetséges legyen, legalább is a legközelebbi 10 éven belül.

Ellene vagyok S. elvtársnőnek és a férjének fogom pártját. Nekem is vannak otthon hasonló ügyeim. Egész nap az üzemben élek, esztorgályos munkát végzek és azonkívül organizátor vagyok a Kommunista Ifjúságnál; sőt mi több, egy találmányon is dogozom. Napjaim annyira ki vannak töltve, hogy lélegzetnyi időm sincs. A feleségemet csak éjjel látom. Azt mondom Liduskának:” A Komszomol és az üzem kedvesebbek nekem, mint a privát boldogság, vagy pontosabban a családi boldogság, mert a Komszomol és az üzem szintén magánügyem.” Liduska sír:” Miért nincs nálunk is úgy, mint másoknál? A szomszéd, aki egy trösztnél technikus, majdnem minden este elmegy a feleségével a moziba, vagy sétálni és együtt tanulnak németül.” Azt felelem Liduskának: „Akkor olyan emberhez kellett volna feleségül menned mint ő.”

Az üzemben kiírták a nevemet a jutalomtáblára és díjul kaptam a Technikai Enciklopédiát, mert a racionalizálás terén újítást javasoltam, amely 10.000 rubel megtakarítást eredményezett. Liduska azt mondja: „El fogok menni.” Bizony én sem vagyok vadállat, sajnálom Liduskát, megpróbáltam kalkulálni, hogy talán mégis úgy tudnám beosztani az időmet, hogy megtakarítsak belőle valamit a családom részére. Azt mondtam Liduskának: „Ne kínozz tovább és ha te nem tudsz megérteni engem, el fogok menni hazulról. Vedd át a szobámat, nekem semmi sem kell. Elmegyek az éjjeli menhelyre, vagy akárhová. Nem tudok másként dolgozni, csak ha teljesen belefekszem.”

Alá kell vetni magunkat annak, elvtársak, (igen, igen most nem félek ettől a szótól, amelyet különben gyűlölök), hogy a fiatal kommunistáink egyrésze nélkülözze a családi boldogságot: Tényleg: jobb, ha meg se házasodik. Vagy pedig előre megmondja a lánynak: „Meg fogsz tudni érteni engem, vagy ez nagyon nehezedre fog esni?”

Csak egy dologban érzem magamat bűnösnek, abban, hogy megházasodtam. Én szeretem Liduskát. Azt hiszitek, hogy nem lenne kedvem vele együtt maradni és együtt járkálni? Azt mondtam neki: „És ha holnap kitörne a háború és nekem el kellene menni?” Erre nem felel. Tudnunk kell megbocsátani és Liduska nem akar semmit sem megérteni. Azt mondja nekem: „Miért akarsz egyszerre udárnyik lenni és miért vágyódsz többre, mint mások?” Én mindezt nem magamért teszem. Amikor megkaptam a jutalomdíjat, vettem Liduskának egy kabátot és selyemruhát, magamnak csak 10 rubelt tartottam meg, azon is acéldrótot vettem a találmányomhoz. Azt mondja Liduska: „Hát aztán mit kezdjek, ha felvettem ezt a ruhát?” És a ruhát hozzámvágja.

munka

Elvtársak, elmondtam, amit gondolok. Ez bizonyára igazságtalannak tűnik fel előttetek, de nem tudok meggyőzni az ellenkezőjéről. Ifjúkommunista üdvözlettel: Pjotr Bruszkov."

3. „S. elvtársnő levelét olvasva önkéntelenül ellenséges érzések támadtak bennem férjével szemben. Valószínű, hogy minden fiatal kommunista így érzett. Ki merne mentegetni egy fiatal elvtársat, aki annyira juttatta a feleségét, hogy az már az öngyilkosság gondolatával foglalkozik. Vajjon méltó-e egy fiatal kommunistához, hogy a feleségét rabszolgának tekintse és azt mondja neki: „Te vagy az anya, te törődj a gyerekekkel!” Hát te nem vagy a gyerek apja? Miért legyen a feleséged egyedüllétre ítélve? Hát az ilyesmi téged nem érdekel?

Elmondom az életemet: Az ifjúkommunistáknál vagyok 1924 óta. Nős és 2 éves fiú apja. A feleségem is ifjúkommunista. Éppen a kommunista sejtben ismerkedtünk össze. Mindketten technikusok vagyunk. Nagyon jól megférünk egymással. De mennyi nehézségen lábaltunk keresztül! A feleségem karján a csecsemő és közben vizsgára kell készülnie. Fehér éjszakák és tézisek kidolgozása. Ezek bizony nehéz idők. És néha összeütközések is támadnak köztünk. De azok a szilárd kötelékek, amelyek egyesítenek bennünket: a barátság és a szerelem, mindég legyőzték ezeket a futó súrlódásokat. Szeretem a feleségemet és imádom a kisgyereket. És munka után boldogan jövök haza. A család sohasem volt befolyással rám, úgy, hogy a munkámat csökkentette volna. Egy intézetben dolgozom, kevés szabad időm van, de annyi mégis akad, hogy együtt legyek a családommal. Nevelni akarom a fiamat, hogy a szocialista társadalom hasznos tagja legyen. Ezért felelősnek érzem magam és figyelem a fejlődését. Nem értem meg azokat, akiknek a család valami „elhanyagolható mennyiség.” Légy odaadó munkás, jó szervező, de ne szorítkozz kizárólag erre. Felelős vagy a családotért az egész társadalom előtt.” (P. A. Bejica városa.)

4. „Pjotr Bruszkov „nagyon elfoglalt” elvtárs levele szerfelett meghatott, különösen az a rész, ahol azt javasolja a nőknek, hogy tegyenek engedményeket... Vajjon az a nagy ember-e Bruszkov elvtársunk, aki feláldozza a családját az emberiség javáért? De én azt hiszem, hogy sok „elfoglalt” férj semmiségekre pazarolja az idejét a családon kívül. Mit jelent az: mindig el van foglalva? Hát én, nekem talán olyan sok szabad időm van? Ha minden „elfoglalt” férj elveti magától az otthon gondját, a nőnek is joga van kibújni alóla. Vajjon nincs meg a nőnek minden joga a társadalomban? Azt hiszitek, hogy a nő nem akarja minden erejét a munkának, a termelésnek, a társadalomnak szentelni? Igen, de akkor ő is ki fogja jelenteni, hogy „nagyon el van foglalva” és meg fogja tagadni a szülést, mondván, hogy ez elvonja a társadalmi tevékenységtől. Ez pedig a család végromlása lenne. Ezt nem akarjuk.” P. Groskova, Szkuratovo. (Kurszk.)

5. „Férjem és én ifjúkommunisták vagyunk; szeretjük és becsüljük egymást. Tanulmányainkat mindketten a Pedagógiai Intézetben vé-

geztük. Két éven keresztül együtt dolgoztunk egy iskolában a Távol-Kelet egy körzetében. Sem a pedagógiai tevékenységünkben, sem a kommunista sejtben nem voltak köztünk ellentétek. Csak akkor támadtak súrlódások, amikor nem tudtuk megszervezni a szabadidőnket otthon, a magánéletünkben. Nem emlékszem két év óta egyetlen egy szabadnapra, amelyet értelmesen töltöttünk volna el, mint kultúremlékek. Ha azt javasoltam, hogy menjünk a moziba, színházba, vagy sétára, a férjem egyre csak azt mondta: „Nincs időm.” Minden estéje le volt foglalva. Hosszú kéthónapos szünidőnket egyedül töltöttem otthon. Szomorúan és egyedül a gyerekekkel, mélyen felháborodva, hogy a férjem, az ifjúkommunista, nem tud szabadabbá tenni egy órát számomra, aki felesége és munkatársa vagyok.

Mindig kedvenc frázisán lovagol: „A mi korunkban az embernek nincs ideje, hogy éljen.” Hát mikor élünk, elvtársak, ha nem a mi korunkban?” A. Odessza.

6. „Még nem mentem férjhez, de olyan embert, mint Pjotr Bruszkov vagy S. elvtársnőm férje, sosem fogom élettársamul választani. Én a „Krasznaja Roza”-üzemben dolgozom. Mi lányok, egymásközt néha nyíltan beszélünk arról, hogy milyen férj kellene nekünk a jó családi élethez. És ha a fiatal kommunistafiúk felállítják a maguk követeléseit, engedjétek meg, hogy válaszul mi is felállítsuk a miénket.

Sok fiatal kommunista mondja: „Sosem vennék el olyan lányt, aki meggátol társadalmi tevékenységemben.” Én ezeknek őszintén azt válaszolom: „Látod, sose élnék veled együtt, ha tudnám, hogy nem végzel társadalmi tevékenységet. De akkor sem élnék veled együtt, ha semmi más nem érdekel, mint kizárólag a munka. Nem kell nekem olyan férj, akit nem érdekel a zene, a színház, a sport. Olyan férj kell nekem, aki együtt labdázik velem, akivel együtt járhatok színházba, együtt olvashatom és megtárgyalhatom a könyveket. Olyan emberre, aki nem látja az életet a tervek és tézisek mögött, nincs szükségem. Olyan férfi kell nekem, akit nemcsak a gyűlések, hanem a ruháim is érdekelnek. Nem akarom, hogy a férjemet hidegen hagyja, hogy hogyan fésülködöm, sőt, hogy egyáltalán fésülködöm.”

Ne gondoljátok, hogy érdeklődésem csak a frizurára és színházra szorítkozik. De az egyik nem zárja ki a másikat. Elhatároztam, hogy nyíltan megmondom a véleményemet, milyen férj kell sok lánynak, ahhoz, hogy boldog lehessen.

Mondják hát meg a fiatal kommunista. fiúk, hogy milyen nő kell nekik. Így aztán könnyebb lesz a jó családi életet felépíteni.”

V. Kuznyecova („Krasznaja Roza”-üzem.)

7. „Akkor ismerkedtem meg a feleségemmel, mikor még egész fiatal voltam. Ő nem tartozott semmi párthoz. Együtt dolgoztunk. És a beszélgetés gyakran arra terelődött, hogy Nyurának be kellene lépni az Ifjúkommunistához. Így is lett. Abban az időben még nem gondoltam arra, hogy meg fogok nőszülni. Gyakran együtt voltunk, de aztán el kellett válnunk. Két évvel később a hamovnyiki ifjúkommunisták bi-

munka

zottsága kiküldött Szpaszkoje faluba egy műszaki brigáddal. Véletlenül Nyura ugyanitt dolgozott, mint az Ifjúkommunisták sejtjének titkárnője. Nagyon tetszett nekem és kölcsönös szerelmünk arra vezetett, hogy 1931 elején megházasodtunk. Moszkvába költöztünk. Mészesheteink kéthónapig tartottak. Együtt mászkáltunk a moziba, színházba, valóban elválaszthatatlanok voltunk. Ekkor észrevettem, hogy ezt a munkám sínyli meg. Otthon botrányok törtek ki: „Miért mész el, miért hagysz itt engem?” Veszekedtünk, én elmentem a gyűlésre és éjjel egykor jöttem haza.

Ez az áldatlan élet 1931 tavaszáig tartott, amikor bevonultam katonának.

Két év múlva visszajöttem. És ekkor következett be az érdekes fordulat. A feleségem távollétemben egy másik fiút választott. Ebben természetesen semmi csodálatos sincs. Csak én voltam hibás, hogy nem szenteltem elég időt és figyelmet Nyurának. A fiú, akivel Nyura együtt járkált nem ért sokat. Nyura kilépett az ifjúkommunisták köréből; minden tevékenységtől elvágva olyan környezetbe keveredett, ahol csak szórakozásokkal töltik az idejüket.

És nekem, gyerekek, Nyura nagyon tetszett és nagyon szerettem. Mit csináljak? Megbeszéltem a dolgot a Párt és az Ifjúkommunisták felelős elvtársaival, de senki sem hallgatott meg figyelemmel. Kénytelen voltam hát magamba merülni és saját erőmből megoldani ezt a problémát. Már odáig jutottam, hogy öt hónapon keresztül minden munkát elhanyagoltam. Elhatároztam, hogy úgy fogok viselkedni, ahogy bátor emberhez és ifjú kommunistához illik. Azelőtt sose olvastam együtt a feleségemmel. Ha kérdezte: „Mi érdekes van az újságban?” Azt válaszoltam: „Itt az újság, majd meglátod.” Ő duzzogott és eltűnt a konyhában.

Ettől a perctől kezdve egész másként cselekedtem. (A feleségem kijelentette, hogy szeretne szabást és varrást tanulni. Beleegyeztem. Mikor esténként hazajött a kurzusokról, együtt bújtuk a kézikönyveket. Segítettem neki. Azután együtt olvastunk, beszélgettünk; úgy osztottam be a napomat, hogy minden szabad percem a feleségemé volt. Ezeket a szabad perceket a munkaórák közben kellett megtalálnom. Ugy rendeztem a dolgot, hogy korán fejezzem be a munkát és nem foglalkoztam hajnali 2 óráig azzal, hogy a: „világproblémákat megoldjam” mint ahogy az általános szokás az üzemünkben.

Figyelmesnek mutatkoztam Nyurával szemben. Ennek eredményeképpen ő is taktikát változtatott. A viszonyunk oly harmónikussá lett, hogy kívánatos lenne, ha minden fiatal kommunista olyan otthont tudna teremteni magának, mint a miénk.

Most már van egy hathetes kisfiunk is. Néha éjszakánként bög, de ez nem tesz semmit, azért szép gyerek. Reggel korán felkelek, veszem a szatyrot, elmegyek a piacra. Hazajövet kicsit ringatom a kisgyereket és az asszony a legjobb hangulatban van.

Este 7 óra felé hazajövök az üzemből. Néha kedvem támad, hogy

az üzemben maradjak, de a helyettesítő elvtárs hazakerget! „Menj haza Csájev.” Otthon gyakran olvasom a feleségemmel a „Komszomolszkaja Pravda”-t. Figyelemmel kísérjük ezt a vitát a családról és gyakran nevetünk saját magunkon, elmúlt életünkön, amikor még nem értettük meg egymást.

Ti fiúk és lányok, akik még nem házasodtatok meg, azt hiszitek talán, hogy a család nem jó dolog? Dehogyan. Sőt nagyon jó. Az ember este hazamegy, kipihen magát, játszik a gyerekkel, beszélget az asszonnyal! Oh, de jó ez! Bizonyára azt fogják mondani a fiúk, akik ezt olvassák: „Ime egy ember, aki beleesett az idillbe.” De mind-ebben nyoma sincs az idillnek. Ez csak egyszerűen jó. Pihent aggyal megy az ember az üzembe és ott komolyan és vidáman dolgozik. Ez az egész, amit elakartam mondani.

8. „Organizátor vagyok az ifjúkommunistáknál az egyik legfontosabb és legelőrehaladottabb üzemben a Liebknecht-gyárban, Dnyepropetrovszkban. Alig két hónappal ezelőtt kerültem ide. Az én szervezetemben 111 ifjúkommunista van. A műhely három váltásban dolgozik. Én az üzemtől 8 km.-nyire lakom. Reggel 8-kor érkezem az üzembe és este 9-kor, 11-kor vagy néha még később érek haza.

Örülök, hogy nem nősültem meg. Fiatal vagyok, de belülről már „öregnek” érzem magam. Miért? Sok dolgom van a műhelyben és ez nagyon idegölő munka. Az Ifjúkommunisták bizottsága engem vesz elő a hibákért, amelyek az üzemben és a szervezeti dolgokban előfordulnak. Én azonban csak rövid ideje vagyok ebben a pozícióban és minden kritikát nagyon a szívemre veszek, nagyon szenvedek miatta. Későn érek haza. Dühös vagyok, nem tudom mire. Ha a szüleim kérdeznak valamit, gorombán válaszolok, vagy egyáltalán sehogy. Anélkül, hogy szót szólnék, lefekszem aludni. Reggel sietek, hogy elérjem a vonatot. Mindennap ugyanez. Lám, már több, mint egy hónapja, nem mentem be egy moziba és bizony már régen nem láthattam azt a lányt, aki tetszik nekem.

Néha megtörténik, hogy a munka után fáradtan bemegyek egy parkba. Látom a fiatalokat táncolni. De jó lenne, egy kicsit forgolódni, de nem tudok táncolni. Szégyellenék táncolni tanulni, s azonkívül időm sincs rá. Így aztán nehéz szívvel hazamegyek.

A „Komszomolszkaja Pravda” most egy olyan kérdést vet fel, amely a fiatalokat, a fiatal kommunistákat érinti. Figyeljünk a fiatalokra. Nem felesleges dolog oly problémákat felvetni, amelyek alkalmasak arra, hogy az aktív elvtársak életét és szükségleteit jobban megértsük.

Élő emberek vagyunk és mi is szeretnénk otthont teremteni magunknak. Én is szeretnék egy jó társat. Egy asszonyt.”

Közli: N. E.

munka

Népi, népies és népieskedő költészet

Bevezetésképen el kell mondanunk, hogy költészetéről szólva nem tarthatjuk magunkat távol látszólag indifferens jelenségektől sem.

Fontosak a társadalmi és politikai eszmeáramlatok is, mert a költészet, ez a lírai, teremtő megnyilatkozás, mint minden evolúció gazdasági kilengésekre épp úgy reagál, mint általában az eszmei kifejezések.

Az eszmei, ideológiai tartalom mindig függvénye az uralkodó szociológiai vonatkozásoknak, de rendszerint párhuzamos vele a kifejezés, és forma érvényesülése is.

A költőnek nem csak a mentalitását, de versének technikáját is nagyrészt a domináló szellemi felfogás teszi lehetővé.

Hogy egyet említsek: Kisfaludy Sándor nem csupán regéi sentimentale-filozofico hangját halászta ki a maga olaszosan idillikus korából, de a magyar előzményekből átvett és Petrarccával átfestett szonettformát: a Himffy-strófát is.

Tovább is megvan az összefüggés.

Petőfit megelőzte a francia forradalom. Az irodalomban Pálóczi Horváth Ádám, Csokonai és Czuczor voltak öntudatlanul hangulatkeltők. Erdélyi János és Kriza összegyűjtik a népdalokat. Végül Széchényiek demokratikus törekvései ébresztenek érdeklődést a nép iránt. Ilyen előzmények után robban ki Petőfi költészete. Tehát egy, a korban teljesre érett ideológia megvalósítója Petőfi Sándor népi és a nyugati szellemi áramlatok felvétele után a népi maradvánnyal még erősen átszíneződött népies költészete. De ez nem stílromantika!

A népieskedés ezzel szemben napjaink talajtalan betegsége. Nosztalgikus vágy. Az időlegesen a fejlődés útját meg nem találó társadalom visszatér a legősibb forráshoz, a néphez. Kikeresi a népből sarjadó mitológiai elemeket, mert így a *legnépzetibb*.

Ma ez hódító kortűnet.

A harmadik birodalom Wotan kultusza, Italia fasiszta rendszere és Pekárek turulos Attila paródiája, jelentőségében különféle, de egy tőből fakad. Degenerált intellektualitás és a reakció álma.

Az irodalomban is bizonyos fokú kimerültséget jelent a népieskedés. A német középkor höfische Dorfpoesie-jában találkozunk hasonló jelenséggel. Egy társadalmi osztály alászáll (valójában felemelkedik) egy másikhoz. Saját tipizáló sajátosságait kizsákmányolva és elszíntelenítve látja, tehát a Dorfpoesie nyersségében akarja magát felfrissíteni.

Természetesen ilyesmi csak külsőségekben nyilvánulhat meg. „Heja-hej” duhajkodik Neidhardt von Reuentel és énekli az alantas szerelmet. Parasztköltészete persze inkább szatira lesz. Paraszti akkor minden, ami alacsonyrendű, durva és ildomtalan (dorpheit). A ma népieskedő népies verselői meg magasabb ethikai értelemben hitelét, színvonalát süllyesztik a népnek és népi költészetnek.

Mert népies jelszó alatt összegyűl minden, ami cifra és erőltetett. Mint rossz népszínműben a teremtette, gulyás és cigánymuzsika. A népieskedés „városi nosztalgia, megcsömörlött visszaegyszerűsödési vágy.”

Igazi népiességünk „a rendi restauráció európai kora után fejlődött ki és a 48 előtti feltörekvő demokrata eszmevilággal szívta tele magát”.

Az álnépiességnek nincs meg a történelmi időszerűsége és fejlődési iránya is ellentétes.

Petőfi népi költészete megtarthatta mindvégig népi osztályérdekeit és érdeklődését. Benne a népi ösztön tágul nyugat felé, a nép közeledik az intellektualizmushoz. A mai népieskedés bele akar merevülni egy pózba. Bennük az intellektualizmus butul vissza csecsemővé. De nem tud tökéletes csecsemő sem lenni.

Ábrázolni is lehetne. Egy pontból szétágazó sugarakkal (Petőfi) és egy pontban összetalálkozó sugarakkal (népieskedők).

Az élet és költészet mindig összetett, hálózatos, sohasem koncentrált.

Fontos alapszemponthoz tévesztenek össze a népieskedők. Nem keletkezhet népi költészet romantikus elhatározás útján. Nem elég az ethnográfiai tájékozódás, a neoromantikus nyelvhajlandóság. Csak földrajzi cikkeket írhatunk tanulmányutazás alapján. A népi irodalomnak originális lelki eredete van. A francia szocialista versek fordítójáról pedig senki sem fogja elhinni, hogy nála a népi attitűd adottság.

Az csak romantikus illúzió, a kultúrával büffögésig jóllakott ember nosztalgikus menekülése a kultúrától mentes szellemi valóság felé. Szinte így mondhatnám: *retournons à la nature*.

Az új népiesedő költő-tudós attitűd-del tanulmányozza a népet, ethnografiáját, lelkivilágát és nyelvét. Attitűdje tudós, de valójában diletáns, nem veszi észre, hogy amit talán ő nemzeti népi motívumnak érez, ősgermán importált hagyomány, a legízesebb szó pedig esetleg szláv, vagy török jövevény.

Nem tudja, hogy a gatya, csikós és tájromantika lehetnek kellékei, de nem lényege egy népi irodalomnak.

A népi megnyilvánulásokban okvetlenül van valami technikai primitívség. A vályogból vert házban, a faekében, a táj és állatvilág egyszerűségében. Ilyen a költészetük is. A népdalokat alapérzések intonálják.

A népieskedés primitívsége ezzel szemben tökéletes műalkotás akar lenni, tehát olyan, mint a múzeumi vigyorgó gipsz-parasztok. Petőfit, ott, ahol speciálisan népi, szemlélete teszi népiessé. Szókészlete öntudatlan, indokolt és nem filológiai tájszótár. A népies és népieskedő költészet között tehát körülbelül olyan a különbség, mint a gombostűre tűzött lepkegyűjtemény és a természetben előforduló élő példányok között.

Petőfi a *rusticus* ember; az *urbanus*: a népieskedők. Keresettségüket éppen az jellemzi, hogy a *rusticus* nemtörődömül megy el jelenségek mellett, ahol az *urbanus* népiességet szaglászva, megáll, mert mindent megragad, hogy „népiességét” kifejezze: ez már programköltészet.

A *rusticus* író nem iparkodik a domináns mozzanatokat kiragadni, (nem kell önmagát hangsúlyoznia), az *urbanus* a tipikust keresi színészül. Sokszor dalszerűséggel csalja magát közel az egyszerűséghez. De a *rusticus* nem is nyilatkozik meg mindig a maga népies tisztaságában. Esetleg belesendül a város, vagy éppen nyugat kultúrája is, mint ahogy Petőfinél nem egy esetben. A népieskedő óvatosan kerüli a disszonanciát.

Ha semmi más, de ez a túlságos összhang már eleve gyanús, mert az élet nem kromatikus skála, nem is fűvészkert, csak az „új népies költők” rendezgetik így cikornyás, tulipántos kis cédulák nyomán verseiket.

Bánáti Oszkár

munka

Új szociális idealizmus felé

II.

A marxi gondolatrendszer alapmegismerése

„...van egy elméleti-történelmi marxizmus is, amely a szociális tudományok szempontjából felbecsülhetetlen értékű.”

Werner Sombart

(Deutscher Sozialismus, 1934. 82. o.)

Marx nem hagyta hátra társadalomtudományi gondolatrendszeré alaptörvényének részletes ismertetését. A néhány év előtt kiadott „Deutsche Ideologie” világot vet ugyan a filozófiai megalapozás szellemtörténeti stációira, de ez sem adja „a fejlett történelemfelfogás” — a „Deutsche Ideologie” nevezi így az alaptörvényt — metódikus biztonságú kifejtését. Az a híres összefoglalás, amely a „Zur Kritik der politischen Ökonomie” előszavában tudósít a tudományos szocializmus megalkotójának szellemi fejlődéséről és kialakult társadalomfelfogásának lényegéről — a „történelmi materializmus” hiteles formulázása viszont olyan lakónikus rövidségű, hogy csak nagyon alapos szociológiai és szocialista előképzettség mellett nyújthat komoly felvilágosítást. Így nem marad más hátra, mint a *hiteles formulázás alapján*, néhány marxi aforizma segítségével, amelyek olykor egy-két szóval nagy mélységekre világítanak, de főleg *a marxi gondolatrendszer egészét szem előtt tartva*, megkísérelni a „történelmi materializmus”, a marxi alapmegismerés, lényegi kifejtését.

Ha a „Zur Kritik” előszavát közelebbről szemügyre vesszük, két egymással szervesen összefüggő részt különböztethetünk meg benne: Az első

nyugvó (sztatikus) állapotában

vizsgálja a társadalmat, mintegy pillanattfelvételt készítve róla; azt is mondhatjuk, arra a kérdésre igyekszik feleletet adni, hogy *mi a társadalom?* A második rész pedig a társadalmi alakulás, változás, haladás **a benső erőktől hajott (dinamikus) fejlődés**

problémáját kutatja, azt tehát, hogy *miként fejlődik a társadalom?**)

A mi az első részt illeti, hogy

Mi a társadalom?

erre az alapkérdésre a hiteles formulázás, a megfelelő aforizmák s a marxi gondolatrendszer egészének figyelembevételével a következő felelet adható:

*) Szerző egy Berlinben megjelent Marx-tanulmányában írja: „A történelmi materializmus pozitív feleletet ad arra a kérdésre, mit jelent „társadalom” és formulázza a szociális történelem egy rendkívül fontos törvényszerűségét. E „történelmi materializmus” tehát — Max Weber rendkívül fontos ismeretelméleti megkülönböztetését használva — egy „típus-fogalom” s egy „általános történelem-szabály”. (Archiv für Geschichte der Philosophie und Soziologie, Berlin, 1929; S. 127.)

1. „Társadalom” nem szubsztanciális, hanem funkcionális fogalom: együttélő emberek alkotják viszonylataik és viselkedésük (történelmileg változó) összességével.

Marx nem jutott ugyan el a „társadalom” fogalom tudatos ismertetelméleti kérdéseire, amelyek a legmodernebb szociológia egyik alapproblémáját képezik. De sokszor — így különösen a „Das Kapital” áru-fetiszmusról szóló fejezetében — a valóban nagyszabású gondolkodó intuíciójával meglepő közelbe ér. Többször hangsúlyozza, hogy társadalom „a szociális viszonylatok ensemble”-ja és megteszi a társadalmat alkotó emberi viszonylatok között azt a rendkívül fontos megkülönböztetést is, hogy e viszonylatok egy része a természet tárgyaihoz, erőihez és változásaihoz, másik része pedig embertársaihoz köti az embert.

Amikor a földmivelő a földet szántja, trágyázza, vet vagy arat, viszonyban áll a természet tárgyaival, erőivel és változásaival, de a szomszédjával, cselédjével, családjával, esetleg a föld tulajdonosával is, akinek a földjét műveli vagy bérli. Ha egy gyári munkás az üzemben dolgozik, hasonlóképpen viszonyban áll, mikor a nyersanyagot munkaeszközök és gépek segítségével átalakítja (fél- vagy késztermékké alakítja), a természet tárgyaival és erőivel, de a szaktársaival is az üzem tulajdonosával is. Mennyi „klappoló”: egymásnak megfelelő s egymásnak segítő tárgyi és személyes jellegű „emberközi” viszonylat szükséges ahhoz, hogy egy vonat Pestről csak az első állomásig érjen, „a karácsonyi pulyka egy londoni „Christmas” vacsorán szerepeljen vagy egy operáció sikerüljön... Bárhová, a társas viszonyok óriás komplexumának bármely pontjára nézzünk is, „emberközi” kettős viszonylatokat látunk: emberek viszonyát a természethez és embertársaikhoz.

2. A társadalmat alkotó emberközi viszonylatok között alapvetően lényegesek a termelés, pontosabban az anyagi javak termelésének viszonylatai.

Primum vivere, dein philosophari. Az ember nemcsak kenyérral él, hangzik a figyelmeztetés. Ámde abban, hogy gondolkozhat és valamilyen rendet tarthasson, legyen „joga” és összefoglaló eszmevilága (ha még oly primitívek is) — szóval ahhoz, hogy társadalmi és szellemi életet éljen, mindenekelőtt kenyérral és más élelmiszerekkel és használati tárgyakkal kell élnie. Ez pedig azt jelenti, hogy gyűjtenie kell a testi világ anyagait és többé-kevésbé át kell alakítania őket, hogy közvetlen szükségleti tárgyakat, „materiális javakat”, teremtsen magának. S e javakat nemcsak termelni kell, hanem el is kell valamiképpen, valaminő rendszer szerint osztani, mert csak *termelt és tulajdonba osztott* javak képesek a szükséglet kielégítésére. *A közvetlen termelőviszony mindig egyúttal valamiképpen tulajdoni viszony is*: a kisparaszt és kisiparos például magának, a földmunkás és gyári munkás a földmivelő vagy ipari nagyüzem tulajdonosának termel; egy nagytőkés tőkeviszonyban „szerezett” luxus tárgyai épűgy feltételezik a közvetlen termelő viszonyt, mint egy arató munkás része vagy egy kisparaszt munkatulajdonon termesztett gabonája.

3. A közvetlen-termelőviszonyok, vagyis a materiális javak termelésének hogyanja mindenkor „az anyagi termelőerők” fejlettségének felel meg.

A materiális javak termelése szerszámok, később gépek segítségével

munka

vel folyik; ezek „az anyagi termelő erők”, melyek fejlettsége viszont a technikai készség függvénye. Az a társadalom, amely kézimunkával őrli a gabonát és kézzel hajtja a rokka kerekét, természetszerűen sokkal primitívebben termel, mint a gőzmalmos és szövőgépes társadalom. Termelő erők — közvetlen termelő viszonyok — tulajdoni viszonyok együtt képezik a mindenkori társadalom „gazdasági szerkezetét”, „technikus-ökonómikus struktúráját”, amelyen belől a termelő erőknek, vagyis a technikai fejlettségnek van döntő szerepük.

4. A *technikus-ökonómikus struktúra az az alap, amely a mindenkori „roppant felépítményt” hordozza. Elsődleges vagy alsó rétegű felépítmény alatt a társadalom „jog-politikai szervezete” értendő, vagyis a társadalom legfőbb szervezett közhatalma, mely az érvényes jogrendszernek érvényt szerez.*

A közhatalom hierarchikus szervezettsége az állam létének épügi szubjektív faktora, mintahogy az érvényes jogrendszer objektív előfeltétele. A marxi szociálizmus erre céloz, amikor a „jog-politikai szervezetben” látja a felépítmény alsó rétegét. Ehhez csak azt teszi hozzá, hogy osztálytársadalmak jogrendszere jelentékeny részben méltánytalan tulajdonjogi határozományokból áll, amelyek a társadalmi rend egészét befolyásolják, s ezért az *osztályállam* szükségkép méltánytalan tulajdonjogi határozományok szentesítője.*)

5. *A társadalom gazdasági szerkezetének s a rajta épülő jogpolitikai szervezetnek bizonyos „társadalom-öntudati” formák felelnek meg. Ezek képezik a szűkebb értelemben vett ideológiai, pontosabban „tisztaszellemi” felépítményt.*

Marxról, akit felületes bírálói helytelenül értelmezett szavak alapján könnyen és szívesen neveznek materialistának, művei beható tanulmányozása után nyilvánvalóvá lesz, hogy nagy nyomatékkal hangsúlyozza minden szociális tény szellemi motivációját. A marxi gondolatrendszer beható tanulmányozása azonban nyilvánvalóvá teszi azt is, hogy Marx a társadalom szellemi alapját közelebbről vizsgálja meg, mint például August Comte, és megállapítja:

a) egyfelől azt, hogy a szellemi készlet alapvető rétegét *a természettudományok technikailag alkalmazható része* alkotja;

b) másfelől azonban azt is, hogy a mindenkori technikai alapú gazdasági szerkezetnek s a rajta épülő jog-politikai szervezetnek bizonyos összefoglaló, az egésznek értelmet adó eszmék felelnek meg, amelyek a társadalmi rend fejlettségét tisztán tükrözik.

A szűkebb értelemben vett „ideológia” vagy „tisztaszellemi” formacsoport legjellemzőbb képviselője természetesen az az egésznek értelmet adó vagy „végső” felelet, amelyet kezdetleges társadalmak szentté és érinthetlenné nyilvánítottak s amely részben még ma is él a teológia dogmaiban. De „ideológia” alatt értjük egy társadalom erkölcsi ítéleteinek összességét is, azt mondhatjuk — *értéktábláját*, amely természetszerűen más egy primitív földművelő, mint egy fejlett ipari társadalomban. A faeke, a lúdtoll és postakocsi kortársai másként képzelik a világ keletkezését, mást tartanak jónak és kívá-

*) E marxi szellemű államértékelés nem tagadja, hogy az állam nem csupán osztálytársadalmi tulajdonrendszert szankcionálhat.

1181

natosnak és más emberi tulajdonságokat tekintenek kiválóknak, mint a traktorok, a rádiók és repülőgépek kortársai. Következésképp mások a *nevelési elvek* is egy kezdetleges, mint egy fejlett társadalomban. Sőt egy lépéssel tovább mehetünk: Amíg kezdetleges társadalmakban csak az uralkodó osztálynak voltak végső feleletei, értéktáblái és nevelési elvei, ma, fejlett társadalmakban, a feltörekvő osztály mind tudatosabban alakítja a maga *saját* ideológikus vagy tiszta-szellemi formáit.

6. *A gazdasági szerkezet, jog-politikai szervezet s a tiszta-szellemi formák hármastagozatú komplexumában „az anyagi élet termelési viszonyai” vannak irányító hatással „a társadalmi, politikai és szellemi életfolyamatokra”.*

Egy híres aforizmájában írja Marx: „Die Handmühle ergibt eine Gesellschaft mit Feudalherren, die Dampfmühle eine Gesellschaft mit industriellen Kapitalisten.” Vagyis, az a társadalom, amely „az anyagi élet termelési viszonyaiban” még olyan kezdetleges, hogy gabonáját csak *kézimalommal* képes őrleni, egyúttal olyan tulajdoni viszonyokat hoz létre, amelyek egyszóval *feudálisnak* nevezhetők; míg az a társadalom, amelynek technikus és termelő fejlettsége elérte már a *gőzmalom* szintjét, a tulajdoni viszonyokban *ipari kapitalisztikus* formákat alakít ki. S amint az elosztási rend, az érvényes tulajdonjogi rendszer — mert ezt jelentik a „feudális földesurak” s az „ipari kapitalisták” —, úgy az állami vagy rendfenntartó szervezet s a „társadalmi öntudat” értékítéletei, nevelési elvei, összefoglaló gondolatai és művészi megnyilvánulásai is különbözők aszerint, amint technikailag és termelésileg *kezdetleges: kézimalomszerű* vagy *fejlett: gőzmalomszerű* társadalmak szerves részét képezik. Sőt: Ha a gőzmalomszerűség például az ipari kapitalista termelés felfelé ívelését, szabad nemzetközi versenyt, számában és tekintélyében növekvő proletariátust, „liberális” szövegeket stb. jelentett, úgy korunk társadalma, amely már a gabona elektromos malommal való őrlésére képes — *a technikailag elektromos összefüggésű társadalom* késő-kapitalista, jog-politikai és társadalom-öntudati formákat hoz létre: a tőkeviszony paroxizmusát (finánc-tőke, tröszturalom), növekvő és lassan katasztrófálissá váló kulturális kaoszt, de egyben már a társadalmi anarchiát leváltó szocialista elrendeződés első csírait is.

A marxizmus alapmegismerésének e részlettörvénye természetesen *nem okozai: (kauzális) összefüggést* formuláz. Csak korlátolt rosszindulat feltételezheti a tudományos szocializmus megalkotóiról, hogy nem volt előttük világos az a banális tény, hogy okozati összefüggés csak a testi világban lehetséges s hogy a társas együttélés összefüggései csupán *a fejlődés bizonyos irányát, tendenciáját* mutathatják fel. De még e fejlődésirányt, e tendenciát, sem tekintették Marx és Engels, amint ez az utóbbi magyarázataiból nyilvánvaló, megkötöttnek. A technika-termelés fejlődését nem szükségképp, vagy legalább is nem mindig azonnal, követi a jog-politikai berendezkedés s a tiszta-szellemi formák fejlődése. Nem csak korunk tanúság rá, hogy mennyire visszamaradhat a technika-termelés mögött az elosztás joga, az értékek táblája, a nevelés elvei s az összefoglaló gondolatok. Az emberiség egész történelme nem más voltaképp, mint ez ellentét: a technika-termelés s a tulajdonviszonyok által befolyásolt jog-politikai és tiszta-szellemi formák ellentétének növekedése és kiegyenlítődése (amint látni fogjuk a „szociális forradalom”

munka

korszakaiban). De a lényeg marad: *végso fokon mégis a technika-termelés fejlettségi foka az irányadó, a „reális alap”, amelyhez — „minden időleges visszaesés ellenére” (Fr. Engels) — hozzádomul a tulajdoni és egyetemes társadalmi jogrend s a helyesnek vélt gondolkodás és magatartás.*

Már ez a kézi és gőzmalomszerűség, mint a társadalom sztatikus állapotának egymásra következő stációi is mutatják, hogy a marxizmus nem csupán nyugalmi, hanem és főleg fejlődő állapotában, benső erők által hajtott, dinamikus alakulásában is vizsgálja a társadalmat és feleletet ad arra a kérdésre is, hogy:

Miként fejlődik a társadalom?

1. A társadalom fejlődése az anyagi termelő erők síkján indul.

Amint a tőkés gazdasági és társadalmi rend sohasem bélyegez helytelennek egy technikailag alkalmazható felismerést — egy „felfedezést”, mely az anyagi termelőmunka hozadékát (tőkés tulajdonviszonyok között persze a profitot) növeli, úgy primitív társadalmak hagyományos gondolkodásmódját is legelőbb és legkönnyebben az az új — többnyire még öntudatlan működő — meglátás töri át, amelynek „igazsága” nyilvánvaló, mert a több anyagi eredményben vagy a könnyebb eljárási módban nyilatkozik meg. Babona vagy erőszak itt hat a legkevésbé az intellektuális belátás haladására, amely végso fokon minden szociális haladás alapja.

Nem az a kérdés, hogy a társadalom meglevő és aktív szellemi készletének melyik része a fontosabb, a technikailag alkalmazható, a jogi formulákba rögzített, vagy az egésznek értelmet adó (tisztá- vagy absztrakt-szellemi) megismerések. Mert társas együttélés époly kevéssé képzelhető érvényes jogrendszer és összefoglaló eszmék, mint technikailag alkalmazható ismeretek nélkül; és mert a legnagyobb technikai készség is hatástalan szociális értelemben vagy ép pusztító hatású — lásd korunk szédületes, de iránytalan, aszociális technikáját —, ha helyes felhasználását nem biztosítja megfelelő jogrendszer és erkölcsi eszmevilág. Amire a „történelmi materializmus” ráirányítja a figyelmet, az csak *a társadalmi haladás kezdeti síkja*; csak az, hogy a társadalmi fejlődés és haladás a technikai fejlettség s az anyagi termelőmunka síkján, egyszóval *a technika-termelés területén kezdődik.*

2. Amíg így a társadalom anyagi termelő erői előre fejlődnek, a tulajdoni viszonyok, amelyek egy történelmi korszak kezdetén (nagyban és egészben) megfeleltek a termelőerőknek, mindinkább ellentétbe kerülnek velük: a termelőerők „bilincseivé” válnak.

Amint a feudális korszak végén a feudális nagybirtok-viszonyok s az ipari céhszervezet váltak bilincseivé a kézművesből lassan gépibe fejlődő termelésnek, úgy ma, a kapitalista korszak végén, a tőkeviszony s az általa befolyásolt szervezeti formák lettek a mind kollektívebbé váló termelés bilincsei.

3. Ekkor következik el „a szociális forradalom korszaka”, amikorra a termelő erők már bekövetkezett fejlődését az öntudati formák, az államszervezet s a tulajdoni viszonyok megfelelő átalakulása követi nyomon.

„Forradalom” tehát marxi értelemben nem több és nem kevesebb,

mint a „roppant felépítmény” s a tulajdonviszonyok átalakulása, az al-
építmény termelő erőihez való igazodása.

1183

Az alakulás sorrendje az, hogy a labilis korszakába ért társadalmi
rendnek először a társadalom-öntudat formái, aztán államszervezete s
végül tulajdonviszonyai alakulnak át.

Természetes, hogy itt sem szigorú „természettudományos” egymásután-
ról van szó. Amint a társas jelenségvilág egészében nem ismeri az okozatiságot,
a szükségszerű egymásra következést, úgy a „szociális forradalom korszaka”
is voltaképp az alakulás kaotikus összevisszaságát mutatja. A társas valóság
emberi vélemények, előírások, magatartások elválaszthatatlan egyetemlegessége
s e tény áll a „forradalmi” átalakulásra is. Végső eszmék, államhatalmi intéz-
mények, nevelési elvek, értékelések, szervezeti formák, büntetőjogi és tulajdon-
jogi határozmányok többé-kevésbé gyors és jelentős *formálódása a fejlődés
síkján előre futott termelő erők irányában*, — ez a „forradalom” fogalom marxi
s egyúttal társadalomtudományi értelme első fogalmazásában. De kétségtelen,
hogy az alakulás egymásutánja nagyban és egészben mégis azt a *sorrendet*
mutatja, hogy először a társadalmi öntudat értékelései, összefoglaló elvei, ne-
velési és lélekformálási elvei kerülnek sorra (ez a munka a mindenkori ideológusok:
gondolkodók és művészek történelmi kötelessége), aztán megkezdődik
az állami intézmények, a szervezeti formák s a jogrendszer alakulása, s végül
az átalakult ember átalakított intézmények segítségével deklarálja az új: a ter-
melő erők fejlettségi nivójának megfelelő tulajdonjogot.

4. *„Egy társadalmi alakulat nem pusztul el, amíg ki nem fejlődtek
benne mindazok a termelő erők, amelyek számára elegendő tért nyit, s új
magasabb termelő viszonyok sem lépnek fel, amíg létezésük anyagi fel-
tétellei ki nem sarjadtak a régi társadalom kebelében.”*

A termelőerők és tulajdonviszonyok (ezzel pedig a termelőerők s
a társadalmi rend) közti ellentétek megszüntetésére bizonyos pszichikai
és szervezeti formák szükségesek; egyszerűen: *csak bizonyos lelkeségű
(gondolkodású, érzésvilágú és magatartású) emberek szervezett ereje
képes a társadalom újjáalakítására*. Emberek teremtik történelmüket,
akik új termelési módok között új világnézletet és új intézményeket hoz-
nak létre, az államhatalmi szervezetet átalakítják, a termelő erőknek
megfelelő tulajdonjogot deklarálják és intézményessé teszik a nevelésnek,
az emberformálásnak, új módszereit és értékeléseit. Az új: a jövőt kutató
és formáló ember szervezeti egységeinek, a marxi értelmű „forradalmi
osztálynak” is megvan azonban amaga reális bázisa. Nem teremthető
például szocialista formaakat primitív termelési mód alapjain; nem
véletlen, hanem történelmi törvényszerűség, hogy a francia forradalom
ideáljai a tőkés termelés s a polgári társadalom valóságává lettek; „hogy
az örök méltányosság a burzsoá igazságszolgáltatásban találta valósu-
lását, hogy az egyenlőség a törvény előtt való polgári egyenlőség lett,
hogy a forradalom, mint egyik legfontosabb emberjogot a tulajdont
deklarált s hogy az ész állama, a Rousseau-féle társadalmi szerződés,
csak mint polgári demokrata köztársaság lépett és léphetett életbe...”
(Engels). Súlyos, katasztrófális megpróbáltatások elkerülését jelenti az
a tény, hogy az emberiség és nemzeti vagy állami egységei — ha nem is
mindig, de az esetek túlnyomó részében — „csak olyan feladatokat állí-

munka

tanak maguknak, amelyeket meg is tudnak oldani”, s hogy a legtöbbször „csak akkor lép elő a feladat, amikor megoldásának előfeltételei jelen vagy legalább is kialakulóban vannak.”

5. A társadalom gazdasági alapú történelmi fejlődésének és kialakulásának eddig négy főkorszaka van, és pedig a termelés-elosztás — állami rendfentartás — tiszta szellemi formák — ázsiai-ókori, európai-ókori, — hűbéri és modern polgári alakjai.

6. A technikus-ökonómikus szerkezet, jogpolitikai szervezet és tiszta-ideológia „modern polgári” korszaka a társadalmi rend utolsó ellentétes formája. Vele zárul „a társadalom előtörténete”, vagyis az osztálytársadalmak története. Hort Dezső.

Egy orvos verseiből

I.

A halált látni nem elég: látni semmi!
Ó, ne gondoljatok most az orvos elfásult szemekre:
a halált megszokni nem lehet!
Én, aki százak szeméit lecsuktam, aki láttam
gyerekek gyenge belei közt késekkel turkálni,
fiatal anyákat vér és genny között szülni,
ordítani, könnyörögni
egy nap életért, egy óra életért, egy perc életért,
ragyogó testű asszonyt kínok közt fetrengeni
és szörnyű átkozódással rákos melleit felmutatni,
tébolyodott férfiakat az elmúlással verekedni: a halált
nem szoktam meg soha! áthánykolódott éjszakáim
és gyötrődéstől súlyos éveim tanuskodjanak mellettem!

És mégis azt mondom: a halált látni nem elég!
Ó, ember! e keserű pillanatban
önnön eljövendő agóniádra figyelmeztetek!
Kikerülhetetlenül közeledik feléd és ha csak egy pillanat is:
számodra mindenképen örökkévalóság lesz az!

A halált élni kell, ó, hogy tudnád megérteni te,
aki tőle mérhetetlen távolságban,
egy gyermek gyanútlanágával élsz; hogy értenéd meg
szavaimat, aki, ha lefekszem,
nem tudom, hogy életre ébrednek-e másnap?

II.

Búcsúzni fölösleges, búcsúzni sablónos, búcsúzni színpadias,
úgy megyek el, hogy senkinek a kezét se szorítom meg.
A halálraitéltnek mi mondavalója lehet még? mi kívánnivalója?
Aki születik, meghal. Az én sorsom, a te sorsod is, olvasó.

Mária Béla

Egy fiatal svéd — Hillstrom volt a neve — tengerre szállt, vitorlásokon és teherhajókon keményedett meg a keze, angolul azon a gőzösön tanult meg, amely Stockholm és Hull között vágta az utat, — és Nyugatról álmódzott;

mikor Amerikába jutott, mint fényezőmunkás került egy kis homályos üzembe.

Nyugatra vándorolt, Chicagóba és egy gépüzletben dolgozott.

Nyugatra vándorolt, aratott, a munkaközvetítő hivatalok körül lebzelt, sok pénzt fizetett egy állásért az egyik építkezési raktárnál, sok mérföldet megjárt, ha az élelem komisz volt, vagy a vezető kegyetlen, vagy túlságosan sok poloska a barakokban;

Marxot olvasta és a *Nemzetközi Munkások Világszövetségének* kiadványait és arról álmódott, hogyan kell megformálni az új társadalmat a réginek keretei között.

A *Déli Vasút*-i sztrájk miatt Kaliforniában volt, és esténként, a vacsora után harmonikázott a barak ajtaja előtt, tehetsége volt forradalmi szavakat dalba foglalni. (*Egyesülésünk erőssé tesz bennünket...*)

Végig a tengerparton korcsmákban, lacikonyhákban, tömegszállásokon és egyesületekben énekelni kezdték Hill Joe dalait. Montana és Arizona karamjaiban és Walla Wallában, San Quentinben, Leavenworthben, Washington, Oregon, Kalifornia, Nevada, Idaho börtöneiben énekeltek ezeket a dalokat,

formálva az új társadalom épületét, a réginek bilincseiben.

Birminghamben, Utahban, Hill Joe az *Egységes Szakszervezetbe* szervezte be az *Utah Építő Társaság* munkásait és új munkadíjtarifákat, rövidebb munkaidőt jobb élelmezést vívott ki. (De az angyali Moroni nem szeretett jobb munkásszervezetet, mint amilyen a *Déli Vasútnál* volt.)

Az angyali Moroni megmozgatta a mormonok szívét azzal, hogy Hill Joe volt az, aki lelőtt egy Morrison nevű boltost. A svéd konzul és Wilson elnök közbenjárásukkal megkísérelték, hogy új nyomozás indíttassék, de az angyali Moroni az utahi Legfőbb Bíróság szívét indította meg, hogy a marasztaló ítélet érvényes maradjon. Egy évig ült Hill Joe börtönben s ezalatt új dalokat szerzett. És 1915 novemberében Salt Lake City börtönudvarának falához állították.

„Ne vádolják miattam a Szervezetet”, — ezek voltak utolsó szavai, melyeket a *Nemzetközi Munkások Világszövetségének* műhelyeibe küldött. Hill Joe a börtönudvar falához állt, a puskacsövekbe nézett és ő vezényelt tüzet.

Fekete ruhába öltöztették, keménygallért és nyakkendőt tettek a nyakára, tüntető temetésre Chicagóba vitték, és lefénnyképezték a becsületlen halotti maszkját, amint a jövőbe mered.

És május elsején szétszórták a szélbe hamvait.

Ford.: Murányi-Kovács Endre

*) Részlet Passos: 1919. című regényéből.

A gazdasági konjunktura és dekonjunktura hatása a munkásmozgalomra

Mostanában a munkásmozgalomban gyakori vita tárgya az a kérdés, hogy a gazdasági virágzás vagy a válság korszaka viszi-e előbbre a szocialista mozgalmat. Mindenkinek van ebben az irányban valami meggyőződése s az optimistákban bizonyára sok a vágyalom, a pesszimistákban pedig a reménytelenség, a letörtség. Ezeknek a véleményeknek érzelmi alapjuk van s inkább a beszélőről tesznek tanúságot, mint a vita anyagáról. Az alábbiakban megkíséreljük a problémához hozzászólni s azt a módszert is megmutatni, ahogyan e jelenségekhez általában közeledni kell.

Fogalmazzuk meg feladatunkat: Mi az összefüggés a szocialista mozgalom s a mindenkori gazdasági helyzet között?

A szocializmus célja az osztály nélküli társadalom megvalósítása. Ilyen általános fogalmazás természetesen nem foglalja magában azokat az utakat és módokat, ahogyan ez a cél elérhető, noha az odavezető út fontossága nem marad el a cél mögött. Akik a célban közös érzéssel megegyeznek, az út tekintetében ellenségek lehetnek. A marxista szocialista mozgalom egysége szétbomlott. A szocialista pártok között a különbség nem a célban, hanem a módszerben s az útban van.

A nagy célhoz, az osztály nélküli társadalomhoz vezető út, kisebb célok sorából áll. Ezek a célok az adott helyzetekben aktuális célokba kapcsolódnak. Ezeket az aktuális célkitűzéseket minden párt aszerint választja meg, ahogyan az általános célt elérni véli. De ez a tevékenység is épügy teljes erőfeszítést követel, mintha a végső cél közvetlen eléréséről volna szó. Századunk elején a szocialista mozgalomban az osztály nélküli társadalomról csak mellékesen esett szó, de annál több péld. az általános választójogról. A napipolitikában a végcél háttérbe szorult, holott az előbbinek olyannak kellene lennie, hogy belevezessen a nagy, általános célba.

A célhoz vezető út, a cél elérésére szolgáló eszközt is jelenti. Így kerülnek az általános célok helyébe az aktuális célok. Tisztán logikailag tekintve, az eszköz középső tag abban a következtetésben, amely kiindul az adott történelmi helyzetből s így határozza meg az eszközt, hogy a következmény az osztály nélküli társadalom legyen. De a következmény (a záró tétel) lévén a cél, ez egyszersmind kiindulási pont is, amelyhez az eszközt meg kell határozni. Elvontan vizsgálva az osztály nélküli társadalomhoz számtalan úton juthatok, el lehet képzelni a szakszervezetek fokozatos kiépítése útját stb. stb. Csakhogy, nem arról van szó, hogy mit lehet képzelni, hanem az adott történelmi helyzetet kell felismernem. Különbön megtörténhetik, hogy pillanatnyi növekedéstől elvakítva, a mozgalomba a szocializmusba való egyenes belenövés jelszavát dobják, mintha a szocializmus a kapitalizmus fia volna, aki a szülő előregedésekor az örökséget egyszerűen átveszi.

Nem hiába van annyi harc az utak és a módszerek körül. Az aktuális célkitűzések megválasztása fejezi ki a mozgalom igazi természete-

tét, rejtett céljait, előítéleteit. Itt áll elénk a szocialista mozgalom első erkölcsi mozzanata, az aktuális cél felelősségének kérdése.

1187

Ezek a jelenségek még egy általános törvényt mutatnak. Az általános célkitűzésből eredő tevékenységek olyan hatásokat is szülhetnek, amelyek eredetileg célul nem szerepeltek. Ezek a tudatba belépve új ösztönöket és érzelmeket keltenek, amelyek maguk is indító erővé válnak s az eredeti célt megváltoztatják vagy éppen egy másikkal helyettesítik. Az előre nem látható mellékhatások egész tömege jelenik meg, amelyek az eredeti célt befolyásolják.

Ugylátszik, mintha a szocialista mozgalom az általános végcél és az aktuális cél közti harc lenne. Az aktuális cél formailag mindig más, mint az általános. Ennek a két célnak az összefüggése mélységes és bensőséges, egymást meghatározzák, egymáson áthatolnak, egyik jelenléte feltételezi másikat. A kettő együtt alkotja a mozgalom lényegét, de amily mértékben azonosak, ép úgy ellentétesek is. S így joggal nevezhetjük őket dialektikus ellentéteknek. Ez a dialektikus ellentétpár alkalmas arra, hogy a mozgalom történetének módszeréül szolgáljon. A mozgalomnak különböző államokban s időpontban az aktuális célkitűzéseit kellene megvizsgálni s ezek összefüggését, ellentmondását és megegyezését összevetni az általános céllal. Egynéhány általános megállapításra a dialektikus ellentétpár fogalmából is következtethetünk.

Az osztály gazdasági s szellemi nivójának és politikai hatalmának emelése a legközvetlenebbül adódó aktuális célkitűzés. Az érte folyó harc inkább jár sikerrel gazdasági virágzás, mint válság idején. A sztrájkolók sikerét az dönti el, hogy szükség van-e munkásra. Ilyen fellendüléskor a mozgalom megelevenedik. De ugyanekkor szét is válik, akik a napi politikára helyezik a fősúlyt — kiváltják azoknak az ellenállását, akik az általános célt tartják szem előtt. Így az egységesen induló mozgalom részekre bomlik, tehát mikor erősödik, ugyanakkor gyengül is.

Ha a kapitalista gazdálkodás történetének mozgását vizsgáljuk, a virágzás és válság korszakainak váltakozását figyelhetjük meg. De ezek nem állnak elszigetelten egymással szemben. Ugyanolyan viszony van közöttük, mint az előbb tárgyalt aktuális és általános cél között. A virágzás termeli ki a válságot, a válságban kialakulnak azok az erők, amelyek a virágzást ismét lehetővé teszik. De ezek a váltakozások úgy mennek végbe, hogy mindegyik az összes megelőzőt magában foglalja. Példája ez a dialektikus mozgásnak, hol az ellentétek állandóan jelen vannak, hatnak, egymáson áthatolnak s bár a megjelenési formák ellentétesek, mégis egyirányban az egész rendszer feloldása felé haladnak.

A mozgalom története, amely maga a mozgalom, abban különbözik a kapitalizmusétól, hogy ennek a mozgalomnak végcélja van, ez a cél a szocializmus, amely az egész földre kiterjedő osztálymentes rendet jelenti, míg a kapitalizmus csak a profitot ismerve, saját, benső törvényei szerint folyik le.

Mivel a szocialista mozgalom lényege a nagy általános célkitűzés, az egész mozgalmat a napi céloknak a végcélba való bekapcsoló-

munka

dása dönti el. Ezek a napi célok éppen aktualitásuk folytán különös erőt kapnak, amelyek az általános célt nyomják.

A két folyamatnak, a mozgalomnak s a kapitalizmusnak törvényét ismerve kíséreljük meg a két folyamat összekapcsolását.

A mozgalom a fennálló helyzetbe az aktuális céllal kapcsolódik. Induljunk ki egy virágzási korszakból. A munkásra szükség van, harcaival részben eléri napi céljait: béremelést, szervezkedési szabadságot stb. stb. Például a követelt általános iskolakötelezettséget behozzák, de az eredmény az, hogy most már mindenkit kapitalista gondolkozásmóddal töltenek meg. Viszont a munkásság iskoláiban az ifjúságot ellentétes ideológiával is táplálják. S mivel a nevelőket általában kell venni, mondhatni, hogy már ezek ideológiája is kevert. Bárhogyan is forgassuk tehát a dolgot, az eredmény az általános cél elhomályosodása. Ezt konkrétan is ki lehetne mutatni a különböző munkásiskolák munkaprogramjából.

Nézzük a dolgot más oldalról. A munkabérek emelkednek, a jobb munkás házacskát vesz magának s kispolgár lesz. A dal az éhes proletárról szól, de ő már nem az. A kapitalizmus óriási apparátusa emberünket magához asszimilálta. A példák végnélkül folytathatók. Az általános célok tanítása ugyan megmarad, ilyenkor adják ki az alapvető műveket, de ugyanekkor szaporodnak föl ezek hamis magyarázatai is. Kétségkívül a munkásosztály hatalomban megnő, de ideológiája összezavarodik.

Térjünk át a válságra, tekintsük a mostani s már öt év óta tartó válságot. Időközben u. i. nem a válságok és virágzások azonos váltakozása folyt le, hanem a kapitalizmus belső ellentmondásai felfejlődtek s a válság nemcsak pusztá ismétlés, egyszersmind összegezés is, válság magasabb síkon, a szervezet általános előregedése és lehetetlenülése. Ilyenkor a mozgalom általános célja előtérbe kerül s tisztázásának általános óhaja lép fel. Az elért eredmények egy része elvész, a munkások egy része elmarad, elpártol, ezeknél a napi cél mindig is azonos volt a végcéllal. Általános a tespedés, a nyomor. De az amerikai éhségfelvonulások megmutatták, miként csap át a végső nincstelenségbe taszított tömeg, az aktivitásba. A felszínen anyagi, szellemi és szervezeti szétesettség látszik, de összetartó erő mégis van s ez ép a nyomor; és a tehetetlennek látszó massa ellentétbe csap át, kirobban az elégedetlenség. Pl. az 1848-as forradalmakban, amelyeket a legnagyobb politikai elnyomás előzött meg.

A válságban a mozgalom szűkül, de elmélyül. A virágzásban való kiterjeszkedés ideológiai gyengüléssel jár, de e kiterjeszkedés nélkül a válságban az igazi szocialisták csapata hatástalanul kicsire fogyna. Így az egész mozgás ellentétekben megy előre a teljes kibontakozás vagy vereség felé. Ez a mozgás csak akkor oldódik fel, ha más folyamat alkotó részévé válik.

Világos, hogy az általános cél állandó szem előtt tartása, felmutatása, tanítása a legfontosabb. Csak az a mozgalom fog történelmi pillanatban, történelmi erőként hatni, amelynek a vezetői céltudatosak s az aktuális célokat az általánossal összefüggésben tudják tartani.

Szendi S. Antal

Emma tizenkilencéves korában bukkant fel újra a teljes elfeledettség homályából. Negyedik éve, hogy a nénye, aki szülei helyett nevelte, már amennyire közömbösségétől és tudatlanságától tellett, talált számára valami jó „helyet”. Jó hely, azaz elegendő enivaló, elegendő, talán túl-elegendő munka fejében. Emma nyugodt beletörődéssel és némi ideges várakozással ment „helybe”. Pufók kis lány volt akkor, előre látszott, hogy rövidesen erős, munkabíró cseléd lesz belőle. Néha kedvesen rossz helyesírású levelezőlapokon tudatta nénjével, hogy: ő jól van, „reméli a kedves néni is és már nincs „ott”.

Amint ezek a nem annyira érzelmi, mint (a helyváltoztatást tudató) praktikus levelezőlapok ritkultak, Emma képe is mindig homályosabbá és elmosódottabbá vált a néni amúgyis gyöngé tudatában.

Ha két nappal Emma érkezése előtt nem jön egy lap a szokott tartalommal, a néninek fogalma sem lett volna arról, hogy ki ez az izmos, széles és mégis formás lány, aki hatalmas sárga kosarán ülve, izzadt homlokát törülgetve várt rá a konyhában. Így azonban, minden ceremónia nélkül, magátólértetődően, talán egy kicsit kelletlenül csókoltta meg a hűgát és gyorsan hozzálátott a tájékoztatáshoz:

„Tudod, hogy én szívesen tartlak itt, de nem vagyok milliomos, hát igyekezz állást találni. Azért most csak tedd kényelembe magad, bent alszol majd a díványon, ahol azelőtt. Siess kicsomagolni, aztán segíthetsz majd krumplit hámozni, jó krumplifőzelék lesz ebédre és mondd mennyi pénzt takarítottál meg?”

Emma egy kicsit nehezen felelt: „Negyven pengőm van.”

„Te jó isten,” csapta össze kezét a néni és felháborodottan rázta szalmasárgára festett hajzatát. Te jó isten, négy év alatt ennyit tettél csak félre? Hiszen már kelengyed kellene, hogy legyen” ...

Emma még babrált a holmijával, aztán megkérdezte: „Mit gondolsz néni, olyan jól kerestem talán, hogy sokat félretehessenek?”

„Hát mi az istencsudának hordasz akkor selyemharisnyát? Mi?”

„Az én pénzemből vettem. Ne féljen, hamar elmegyek, nem leszek soká a terhire.”

„No nem azért mondtam. Itt maradhatsz, de valamit kell adnod a kosztodért.”

„Tessék húsz pengő.”

„A pénz jól jött, váratlanul és így a néni szája más kelepelni valót is talált, mint a selyemharisnya.

„Idehaza nem változott semmi, csak öregszik az ember. Én is meg Józsi bácsi is, ő most nem keres és szűken vagyunk. Alighogy éldegél az ember. Hát te mit csináltál eddig, hogy nem tartottad érdekesnek a nénének megírni az életed folyását.”

„Hát csak dolgoztam, nem jutottam én íráshoz.”

„Van-e már vőlegényed?”

„Van aki udvarol, nem is egy.”

„Csak vigyázz magadra.”
„Nem kell engem félteni.”

*

Emma úgy gondolta, hogy négy évig dolgozott, mint a barom. Rendszerint a pusztá életéért, egy ágyért, ételért és néhány színes rongyért, amire önsanyargató takarékossgal hónapokon át gyűjtött.

Nagyobb részt vidéki szállodákban dolgozott, hallgatagon, valóban baromi türelemmel és erővel. Senkije nem volt. Sokat tanult a szobalányok és szakácsnők szerelmi ügyeiből, katonákkal, utazókkal és köszöni, de nem kér belőlük.

A szállodának, ahol utoljára dolgozott, júliusban befellegzett. Elbocsájtották. Volt vagy negyvenegynéhány pengője, vásárolt egy kalapot, egy blúzt és hazajött Pestre.

Pest... Emma még jól emlékezett rá, nem imponált neki, igazán nem volt „falusi kislány.” Tudta mit várhat Pesttől és tudta mit akar...

Most pihenni fog és szórakozni. Moziba jár majd. Ezt elhatározta.

Forró volt az augusztus, de Emma húsz pengője végkimerüléséig főtt a különböző kültelki mozikban. Csak olcsó helyre ment, hogy annál többet élvezhessen. Viszont egy nap három előadást is végignézett...

Négy agyondolgozott év után szinte kiszáradt. Most újratöltötte magát a mozi édeskés szirupjából.

A néni és Józsi bácsi érezhető kelletlensége ingerlékennyé tette. Szeretett volna jól odamondani nekik, aztán otthagyni őket, újra elmenni „helybe”, de valami csökönység volt benne; eleget dolgozott, fiatal és eddig még semmit sem élt, ez most jár neki, és ezért mord arccal, hallgatva türt minden korholást és célozgatást.

Pukkadjanak meg. Amíg a húsz pengőből egy fillér is van, addig nem dolgozik. Ugysem merik kidobni. Akármennyit síránkozik a két vénség, a piszkos bőrük alatt is pénzt zsugorgatnak. Vénség... így gondolkozott róluk, pedig nem is voltak öregek. A férfi 45, az asszony 38 éves.

De ő tizenkilenc. Te jó ég, eddig ez alig jutott eszébe. Fiatal és egészséges, nem olyan szép, mint a filmek karcsú hősnői, de kívánatos. Jól tudja, hogy a férfiak izgulnak utána. Nem is maradna már sokáig szűz, ha akadna valaki, aki megszabadítaná a cselédeskedéstől. De nem akárki. Jól nézze meg magát, aki hozzá akar nyúlni. Aki eddig megpróbálta, az alaposan póruljárt.

Egy szállodai szobalánynak kell tudni használni a körmeit, ha vigyázni akar magára. Egyszer, egyszer egészen biztosan nem használta volna. Egy szőke német fiatalember, örökké tréfálkozó és mindig udvarias, szinte minden szolgálatért bocsánatot kért. Ha az akarta volna... De csak néha, mosolygósan rávillantotta a szemét és amikor elutazott, kezét fogott vele, grimaszt vágott és azt mondta: „Emma, sziritlek, szerbuc.”

Emma... sziritlek. — Emma a nyílt utcán hangosan elnevette magát.

*

Nem telt bele két hét és Emma pénzének fuccs volt. Elvitték a mozik, cukrászdák, Pesti Hírlap-könyvek: az élet, ahogy Emma gondolta. De nem volt semmi baj, mert hozzájutott ahhoz is, amire mind-ezek mellett vágyódott, sőt, aminek ezek csak sovány pótlékai voltak: az úgynevezett szerelemhez. Egy fiatal cukrásszal ismerkedett meg. Zömök alakja, szögletes, makacs arca volt ennek a fiúnak. Szívós, nagyratörő fickó. Cukrászdát akart nyitni és sokat mesélt erről Emmának. Ő majd dolgozik, sütemény és tortaremekeket készít, Emma pedig a pénztárban ül és egyéb dolga sem lesz, mint a pénzt csörgetni.

A mozizásokat most a fiú fizeti, de a filmekből nem sokat látnak. Csókolóznak és játszanak. Emma, aki olyan gögös volt, hogy jóformán meg lehetett mellette fagyni, most egészen megváltozott.

Borzasztóan boldog. Az otthoniak zsörtölődésére oda se hallgat, folyton a fiúra és legközelebbi találkozásukra gondol. Mindaz a szeretet, amit nélkülözött és amit magában elfojtott, most szétfeszítő erővel ömlik ki belőle és mind rápazarolja a fiúra. Anyáskodik, ruháját igazítja, takarékosagra inti és szerelmeskedik vele. Egészséges és semmi fölösleges álszemérem nincs benne, természetesnek veszi azt, ami természetes... egészen „addig”. A fiú látta, hogy „az” nem megy, hát egyelőre belenyugodott. Különben is az a rendkívüli gyöngédség és áhítatos felfelénzés, amit a lány iránta tanusított, hízelgett a hiúságának és bőven kárpótolta.

Mellesleg nagy tökfilkó volt Emma mellett. Egyszer a ligetben, Tauber-film hatására elénekelte a Lányka óh lánykát, irtó hamisan és úgy csapdosta szívére a kezét, mint az utcasöprők szokták hideg téli hajnalokon, hogy el ne gémberedjenek. Emma nem nevetett rajta és meg volt hatódva.

Nem beszélgettek sokat, miről is beszéltek volna... A fiú, akit különben Janinak hívtak, naponként leadta a cukrászdahistóriát, egy-két Móricka viccet, eldudolt egy slágert aztán stb... Mindkettőnek a stb. volt a legfontosabb.

Igy mozik és szerelmeskedések között peregtek Emma napjai, elmúlt egy hónap, mikor a néni újra előállott, hogy ez így nem mehet, nem lehet ennyit lustálkodni, el fog zülleni, ő ezt nem veszi magára, menjen máshová, keressen munkát és ő nem tarthatja el és húsz pengő kevés kosztra-lakásra, a múlt hónapra tíz pengő adósságot számít fel és akárhonnan veszi, de fizessen a jövő hónapra előre, vagy szedje a cőkmókját és menjen.

*

Szeptemberben Emma állást kapott egy kávéházban. Reggel hat-tól éjjel tizenkettőig dolgozott. Egy hétig bírta. Birta? Nem, hazugság volna azt állítani, hogy nem bírta volna tovább, lehet ugyan, hogy egy hónap múlva összeesik vagy megbolondul, de egy hét, ha mégoly borzalmas is, az ő fizikumát nem tehette tönkre.

A fiúja egy vasárnap este beült a kávéházba és neki nem volt ereje előtte kiszolgálni és parancsoltatni magának. Tíz előtt odament a főnökhöz, letette a kötenyt: ő nem kér semmit, de nem dolgozik tovább. 8 pengő járt volna, a főnök nem akadékoskodott.

munka

Emma a borraivalókból összegyűjtött annyit, amivel betömheti a néni száját egy időre.

A fiú fizetett, Emmát karonfogta és még elérték a közeli mozi utolsó előadását.

Janinak másnap délben utaznia kellett. Egy vidéki városban kapott állást. Ez volt az utolsó estéjük. Nem valami szép este. A fiú megkínozta Emmát. Hogy manapság nem lehet így otthagyni egy állást. Hogy Emma egy könnyelmű nő. Nem is mer rá számítani, őt is így fogja elhagyni. Különben is okosabb lehetne, a jövőre is gondolhatna...

Emma hallgatott egy darabig, aztán csöndesen szólott: „Minek beszélsz annyit, ahelyett hogy megcsókolnál... hiszen miattad tettem...”

A fiú némán ment mellette, amíg Emma el nem sírta magát. Akkor, mint egy kiengesztelt pasa, kegyeskedett a lányt megcsókolni. Végül is rendben váltak el és két nap múlva levél várta Emmát.

Ezek a levelek tartották benne a lelket. A helyzete mindinkább tűrhetetlen lett. Hajnalban fölverték, átgyalogolt Budára a helyszerzőjéhez, az a lehető leglinkebb címekre küldözgette, ahol már napokkal előbb betöltötték az állásokat. Dolgavégezetlen érkezett haza, késő délután, alig evett valamit, azt a keveset is kiútálták a szájából. A bátorsága nyomtalanul eltűnt, sirdogált és minden falat sósízú lett a könnyeitől.

„Csak bögj, csak bögj, rohadt naplopó” üvöltötte, keshedt, kopasz bácsija. Szörnyű szálka volt ennek a vén hipohondernek a szemében, akinek a kényelmét, a nyugodt disznólkodását zavarta. Nem is zavarta, éppen csak a jelenlétével tudatába hozta, milyen undok, piszkos, rigolyás egy ember ő, amellet az erős, tiszta és főként irigylésreméltóan, szemtelenül fiatal lány mellett, aki szinte nem is nézi férfinak, aminthogy nem is az.

A levelek... Emma levelei, a gyermekes, rajongó, vigaszváró panaszkodások és a cukrászé, ugra-bugra, hencegő és egocentrikus levelek. Én, én és én. Mennyit keres, hogy lakik, mennyit mulat, mit eszik és a cukrászda: az örök álom. Egy-két homályos vigasztalás, mindig egyforma a végén: minden rossznak vége lesz Emmuka.

Emmának pénz kellett volna, már a kabátját is zálogba adta, de nem akart egyenesen kérni, félt, hogy a fiú megtagadja, nem akart csalódni. Mi történne akkor vele. Megölné a szegyen. És ez a hülye csak írta: minden rossznak vége lesz Emmuka.

*

„Én, magamtól sohasem írtam volna ilyesmit neked, de a néniék halálra szekálnak és azt mondják, hogy csak hitegetsz. Drága Janikám, úgy-e nem. Csak ennyit írv nekem, hogy megnyugodjak. Mi másom is van, mint te...”

„Emmuka én nagyon szeretlek, de lássad be, hogy ez lehetetlen. Neked nincs semmi, nekem sincs. Két koldus, az csak két koldus. Én pedig jól akarok élni, cukrászdát nyitni, sok pénzt keresni. Még fiatal is vagyok, ki kell tombolnom magamat. Sajnálom, hogy megbántalak.”

Ki kell tombolni magát. És pénz kell neki.

Emma visszafelé ment a helyszerzőhöz. Állást kapott. Kosztkvártély. A néniéktől elviszi a holmiját, tőlük legalább megszabadul. De

most újrakezdődik a robot, hajnaltól-éjfélig. Takarítás, főzés, mosás, vasalás, mosogatás, evés, alvás. A vakációnak vége. Ujra négy évig kell várni a következőre? Addig lúgkövet fog inni, vagy gázcsap alá fekszik.

1193

Minden rossznak vége lesz, Emmuka.

És hallja valahonnan a távolból:

„Emma. Sziritlek. Szerbuc.”

Ranschburg Andor

Átutazó

*Szétrézttem a földön, ahol vendég
vagyok, szeszélyes átutazó, aki
pislog jobbra-balra félszeg szemmel
és issza a látványt, ami tárul*

*eléje, áradva akár a kiterjedés.
Most elővillan sápadtan valaki
szenvedő arca és látom a kertet,
ahol egyszer elfelejtkeztem a világról,*

*amely körülvelt kócos álomként
és beszótt, mint szoba sarkát a pók.
Embernek nevetnek és szomorkodnak felém
a multból s arcom visszatükrözi*

*örömeiket és bánatukat; látom én
az esztendőket, amikor ízlett a csók
méze kedvesektől, akik már csak emlék-
ruhákba öltözöttek élnek és ködből ki-*

*lépve táncolnak előttem nesztelen
lépésekkel, hogy fájjon a csend, ami
visszahozta őket és szédülten mondjam:
ez mind-mind csak elröppent állomás*

*volt, mindig továbbutaztam, mentem
új csodákat érezni, látni, hallani;
én örök vándor, az idő nyugtalan utasa,
ki nem tudom: baj-tor, vagy öröm-áldomás*

*lesz-e eljövő holnapom, mert a
lábam még visz és kezem tépi a lombot;
az élmények száguldó vonatomból sinje elé
sok-sok levélzöldet dobnak,*

*amiket könnyedén felemelek és elteszem a
szívembe és sokáig magammal hordom,
mert ki akarom kémlelni a földet,
ahol utaztam és láttam dús seregét.*

képnek, tájnak és embereknek ...

Ruszkai Sándor

munka

Hozzászólás Bartók Béla új könyvéhez

II.

Célkitűzésében Bartók legújabb kiadványa: „Népzene és a szomszéd népek népzeneje” — az 1924-ben megjelent „A magyar népdal” c. munkának folytatása és kiegészítése. Sok tekintetben tovább megy, mint az előző kiadvány és annak feltevéseit igyekeznek reális eredményekké értékesíteni, az összehasonlító népdalkutatás területén. Annakidején — a Magyar népdal-ban — így határozta meg Bartók a könyv tárgyát:

„Ez a könyv a magyarok parasztnépjével foglalkozik, hogy megállapítsa a benne kidomborodó egyes stílusokat, azoknak történeti összefüggését és viszonyát a szomszéd népek parasztnépjével.”

Az új könyv céljait így foglalja össze:

„25—30 évvel ezelőtt akárhányszor hallottuk idegen országbeliek szájából, hogy nincs is igazi magyar falusi zene. Most, 30 év munkája után megpróbáltam ezeket az állításokat a lehető legnagyobb tárgyilagossággal megcáfolni.”

A két kiadvány megjelenése között tíz esztendő telt el és mindkét kiadvány igen értékesen dokumentálja Bartók harmincéves népzene-kutató munkájának egy-egy állomását. A fejlődés, melyet Bartók az utolsó tíz esztendőben megtett, nem ellentételtől mentes és új műve sem merev ismételtetése egykori felfogásának és megállapításainak. Mindez a két kiadvány további összevetésével fog kitűnni. A két műből kiragadott részek és szemelvények, ilyen kiélezett értelemben természetesen nem szerepelnek Bartók kiadványaiban. A két könyvben megmutatkozó szemlélet és alaphangulat megérezkítéséhez azonban a kiragadott részeket szándékosan szembe kellett állítani egymással.

A Magyar népdal-ban Bartók állandóan *parasztnéről* beszél, az új kiadványban — *népzeneről*. Első pillanatra ez jelentéktelen különbségnek látszik. A változott szóhasználat azonban mélyebb eltéréseket takar. A népzene és parasztzene meghatározása ugyanis kiindulópont és egyben végső konklúzió is. Ezekre épül a két kiadvány minden elméleti következtetése és ebbe torkollik az eszmevezetés vonala. 1924-ben Bartók úgy vélte, hogy a magyar népzene a magyar parasztnéjjel azonos. Sőt ezt a megállapítást minden népek népzenejére érvényesnek tartotta.

„Tágabb értelemben vett parasztnéjjel nevezzük mindazoknak a dallamoknak összességét, melyek valamely nép parasztsztyáiban, kisebb vagy nagyobb időbeli és térbeli elterjedtségben, mint a parasztnéj zenei érzésének ösztönszerű kifejezői valaha éltek, vagy jelenleg élnek.”

Tíz év múlva ugyanezt így határozza meg:

„Népzene mindazoknak a dallamoknak összessége, amelyek valamilyen emberi közösségnél kisebb vagy nagyobb területen bizonyos ideig használatban voltak, mint a zenei ösztön spontán kifejezői.”

Ha már most feltesszük, hogy Bartók parasztzene és népzene alatt egy és ugyanazt érti, feltűnik, hogy az újabb meghatározás (t. i. a népzeneé), mennyivel tágabb, lazább — viszont kevésbé egyértelmű, mint a régebbi. Ezt fokozza még, hogy a Magyar népdal-ban pontosan meghatározta a parasztsztyát, mint társadalmi réteget:

„Folklore szempontjából parasztosztálynak vehetjük a népnek österme-
léssel foglalkozó azt a részét, mely akár testi, akár lelki életszükségeit többé-
kevésbé — vagy hagyományainak megfelelő formákkal, vagy magasabb (vá-
rosi) kulturából származó, de ösztönszerűleg saját lelki diszpozícióinak meg-
felelően átalakított kifejező formákkal elégti ki.”

Az új könyvben már nem írja körül a nép fogalmát. A szűkebb értelem-
ben a népzeneről is csak ennyit:

„Ilyen népzene pl. a magyar falu zenéje.”

Ezt úgy értsük, hogy a magyar *falu* zenéje. Mert Bartók itt egy másfajta
népzene létét is elismeri. Ezek az ú. n. magyar nóták, vagy helytelenül cigány-
zenének nevezett *népies műdalok*. Azt írja róluk:

„Ezek tk. a magyar úriosztály zenéje, afféle városi népzene.”

A *városi népzene* kifejezés tehát ugyanazt jelenti, mint a Magyar népdal-
ban a *népies műzene*. A falusi népzene ugyanúgy elkülöníteni igyekszik most
a városi népzene-től, mint annakidején a parasztosztály zenéjét az úriosztály
népies műzenéjétől. A kétfajta zenei (vagy „népzenei”) termés közt is nagy-
jában egyforma kölcsönös hatást állapít meg. Míg új munkájában ezt így fo-
galmazza meg :

„Ezeknek a városi műdaloknak egyrészét — az értékesebbeket — a falu
is átvette, többnyire lényegtelen változtatásokkal.”

A Magyar népdal-ban így hangzik az idevágó rész:

„Alapos az a feltevés, hogy az egyes népek újabb parasztnépeje vala-
milyen, elsősorban népies műzene befolyása alatt keletkezett.”

A régi kiadványban nemcsak az újabb parasztnépeje dallamanyagában és
dallamalakulásában ismert el idegen osztályhatást. Meglehetősen határozott
formában kétségbe vonta azt, hogy általában a paraszt, mint egyén teljesen
új dallamok megalkotására képes volna.

„— — — adatunk erre nincs” — mondja tíz év előtt — „és zenei ösz-
tönük megnyilvánulási módja sem szól emellett. Ellenben meglévő, rendelke-
zésükre álló zenei elemek átalakítására már egyénenként is megvan a képes-
ségük és erős hajlandóságuk is. Az ilyen átalakítás a parasztnépeje, mint tö-
megnek, teljesen saját műve.”

Uj könyvében valószínűleg helyszűke miatt erről a kérdéstről közelebb-
ről nem nyilatkozik és az olvasót a Magyar népdal-ban feltalálható idevágó
részek elolvasására utasítja. Kérdés azonban, hogy ebben a tekintetben valóban
nem módosult-e Bartók véleménye az utolsó tíz esztendőben és, hogy helyszűke
miatt, nem egy revideált álláspont ismertetéséről volt kénytelen lemondani? A
Magyar népdal-ban így fogalmazta meg véglegesen, idevágó véleményét:

„A szűkebb értelemben vett parasztnépeje tehát öntudatlanul működő ter-
mészeti erő átalakító munkájának eredménye: minden tanultságtól ment ember-
tömeg ösztönszerű alkotása.”

Ott bár csak átalakító munkát ismer el, mégis alkotásról beszél. Uj köny-
vében sokkal óvatosabb:

„Népzene mindazoknak a dallamoknak összessége, melyek valamilyen
emberi közösségnél — — — használatban voltak, stb. A falu művészete csakis
spontán megnyilvánulás lehet — — —, stb.

Itt tehát spontán megnyilvánulásról van szó, mely a maga közvetlen meg-
nyilatkozása érdekében bizonyos zenei anyagot felhasznál. Igen nagy jelentő-

ségű a *használat* fogalmának bevezetése ezen a helyen, mert úgyszólván ez az elindítója a legújabbkeletű folklóre szempontok kialakulásának.

Általános célkitűzésében a két kiadvány joggal tekinthető egymás folytatásának és kiegészítésének. Fogalommeghatározásaiban és általános megállapításaiban azonban meglehetősen eltérő irányú. Még inkább megmutatkozik ez az eltérés a két kiadvány tendenciájában. Másszóval abban, hogy a tudományos népzene kutatás két vezető szempontja: a *néprajzi* és *társadalomrajzi* szemlélet, hogyan és milyen arányban érvényesül bennük.

Már az eddigiekből is kitűnik, hogy az 1924-ben megjelent Magyar népdalban a társadalomrajzi szempontok érvényesülnek inkább. Ebben a könyvben Bartók a népzene kutatás általános céljait is így határozza meg:

„A zenefolklore kutatás célja: 1. parasztdallamoknak minél gazdagabb tudományos rendszerbe foglalt gyűjteményét létesíteni, elsősorban egymással szomszédos és egymással sűrűn érintkezésben lévő parasztosztályok zenei anyagából.”

Máshelyütt megkísérli társadalmi osztályhatásból levezetni a parasztosztályok daltermésének történeti fejlődését:

„A parasztosztálynál két egymással ellentétes hajlam mutatkozik: a konzervatív hajlam, mely a hagyományok változatlan megtartására törekszik és az utánzó hajlam. Valamely magasabb osztály kedvező vagyoni helyzetére a paraszt ösztönszerűleg, mint valami nehezen elérhető, ideális állapotra tekint, melynek legalább külső megnyilvánulásait iparkodik annyira, amennyira utánozni. Ha ez az utánzó hajlam erősebbé fejlődik már benne, mint a konzervatív hajlam és ha elég sűrű az érintkezés közte és az ideálnak tekintett magasabb osztály közt, akkor utóbbinak bizonyos kulturális termékeit — talán önkéntelenül átveszi. — — — Némely esetben az új stílust létrehozó hatást nem valamilyen népies műzene, hanem egy magasabb kulturális fokon levő szomszédos parasztosztály zenéje váltja ki.”

Amennyire jellemző a Magyar népdal-ra, hogy a népzene, mint egy társadalmi osztály zenei megnyilatkozását tárgyalja, annyira egyoldalú általánosításokra is vezet. Bartók népzene meghatározásaiban olyan parasztosztály szerepel, mely mindig és mindenütt, szükségkép a népdaltermés hordozója. Nyilvánvaló azonban, hogy a nyugati népek folklóre kultúrájára ez már nem alkalmazható fenntartás nélkül. A nem kimondottan agrárnépek népdalkultuszát merész dolog lenne az illető népek parasztosztályának dallamanyagára korlátozni. A népdal = parasztdal tétel, ha helyi viszonyainkból szükségkép és önként adódik is — nem általánosítható. De még nálunk is csak a történelmi parasztosztály, történelmi szempontból értékelt konzerváló teljesítményeire alkalmazható, fenntartás nélkül. A jelenkori, illetve a mindenkor jelenkori népdalanyag kialakulásának megfelelő magyarázatához, a népzene = parasztszene tétel igen merev és szűkkörű. Ezt érzi Bartók is. Ezért tartja szükségesnek, hogy a parasztszene meghatározása után ezt a megjegyzést tegye, a Magyar népdalban:

„A dallamok eredetének kérdését — vajjon ismert vagy ismeretlen szerzőktől származnak-e, vajjon más, pl. városi osztályból származtak-e át — a meghatározás, mint nem lényeges kérdést, mellőzi.”

A fent közölt idézetekből kitűnik, hogy a kérdéssel mégis foglalkozott, ha más szempontból is, mint elődjei vagy kortársai.

Általánosabb, de kevésbé egyértelmű az új kiadvány szemléleti módja.

Már a címe után ítélve is inkább néprajzi jellegű. A vízszintes irányú szemlélet befolyását még csak növeli, hogy a nemzetekre és nemzetiségekre tagolt nép-egységeken belül a különböző népdaltermelő rétegeket (osztályokat) is földrajzilag különíti el egymástól. Így keletkeznek: a *falu zenéje* és a *városi népzene* stb. meghatározások. Ir ugyan úriosztályról is. Ezt a megkülönböztetést azonban csak a nemzeti (faji) kultúrában betöltött szerep meghatározása érdekében teszi.

„Mi okozta ezt az elnemzetietlenedést? — írja — Erre határozottan nem felelhetünk, csak feltevésekkel. Valószínű, hogy ez az idegen anyag nagyobb-részt a történelemből ismert ú. n. nemzetietlen korszakban áramlott be hozzánk. Sok jel arra mutat, hogy a magyar úriosztálynak volt nagy szerepe az idegen zenei elemek behurcolásában.”

A néprajzi és társadalomrajzi szemlélet találkozása ezen a helyen csak az eredeti célkitűzés alátámasztására szolgál. Az ilyen szociografikus betoldások itt szükségképp alkalmazott segédeszközök és nem a kettős szemlélet tudatos alkalmazásának jelei. Valószínű, hogy Bartóknál, ha mindkét szempont nyomai együttesen is feltalálhatók, alkalmazásuk inkább ösztönszerű, mint tudatos. Ez az ösztön szinte csalahatatlannal segíti Bartókot a zenei kiválasztás és értékelés terén. Hátráltatja azonban az általános fogalmak egyértelmű meghatározásában. Műveiben a szemlélet esetleges kettőssége inkább a történelem sorsszerűségébe vetett hitét, semmint tudatosan alkalmazott szempontokat dokumentál.

Mindent összevetve — elhamarkodott állítás lenne Bartók szemléleti módjának gyökeres és végérvényes megváltozását konstatálni. Legfeljebb azt mondhatnók, hogy népzenei szemléletének súlypontját etnografikus irányba vitte át. Ezt, az új kiadvány tárgya és célkitűzése szinte megköveteli. Megállapításainak végérvényes megfogalmazását a szemléleti ellentétek tudatos feloldásán keresztül várhatjuk.

Justus György

(Folyt. köv.)

Kassák Lajos: Egy ember élete*)

„Nem törekedtem bizonyításra, hanem jó képre és kellő megvilágításra.” Gide.

Lehet-e önéletrajznak nevezni azt az irodalmi művet, melynek újabb kötetében, a gyermekévek nyomorúsága, a tanoncévek keservei, a csavargások nyugtalansága és a késői pubertás vergődései után egyre jobban háttérbe szorul az író személyi élete? Önéletrajz-e még ez a munka, amely úgylátszik eltávolodik eredeti céljától s inkább társadalomkritika és korrajz, mint az író életének leírása?

Igy kérdeznek a felületes kritikusok. S valóban az iskolás szemlélet, amely egyfelől a személyi életmotívumokat, másrészt az események irányzatos beállítást kevesli, idegenül áll ezzel a könyvsorozattal szemben. Mert idegen tőle az író élete.

Kassák élete a proletár élete. Ez a sors vonul végig önéletrajza minden kö-

*) Pantheon kiadás.

tetén, amely az öntudatlanul kereső ember egyre tudatosabb egyre magasabbrendű életvonalát reprezentálja. Az önéletrajz legújabb kötetei, mint a Károlyi-forradalom és a Kommün az író fejlődésének újabb állomásai.

A háború utáni idők egyik legsajátosabb tünete az események misztikája. A szélsőségekben, a forradalmi mámorban, a kétségbeesés és az elragadtatás önkívületében sodródó emberek félelmes, maguk felett álló erőket láttak az események felfokozott tempójában. Rajtuk kívülálló, önálló hatalom volt minden esemény, amelyet szinte élesen elhatároltak a maguk életétől. Ugy várták az eseményektől sorsuk jobbrafordulását, mint valami modern, új Istentől. Az események éltek, uralkodtak, büntettek és jutalmaztak. Ez a misztika a faji és népi mitológián keresztül átalakulva, ma is ezer és ezer változatban éli tovább a maga sajátos életét.

Kassák önéletrajza ennek az esemény-misztikának a tagadása. Nincs önálló esemény és attól különálló ember. A legújabb kötetekben az önéletrajz már valóban objektív történelmírás, de ez épen annyira egy ember élete, mint amennyire a gyermekevei azok voltak.

Az író fejlődik, kilép az önmagában elhatárolt személy szűk köréből és a társadalom eseményei azonosak lesznek az ő személyi életével. Amikor tehát önéletrajzát írja, egyben társadalmi és történelmi képet is formál. Ez az eseményekkel való szétválaszthatatlan együttélés adja meg az önéletrajz bensőséges és az intellektualitáson túlmenő, emberileg megélt szocialista karakterét.

Ma általában csak tudományos szocializmusról beszélünk. És még mindig nem jöttünk rá arra, hogy a szocializmus tudománya nem más, mint a vérből, könnyből, verítékből összetevődő életnek, az emberi alkotó tendenciáknak a tudatosítása. A szocializmusnak a tudomány csak egyik része, mert a szocializmus nemcsak intellektuális mozgalom, hanem az egyén számára magatartás, életforma is. A szocialista épen annyira egy bizonyos életérzés képviselője, akár a polgár, a kettő között nemcsak osztálybeli, hanem sorsszerű, emberi különbségek is vannak. A szocializmus marxista tudománya emberi érzéseket, vágyakat, életformákat és a vágyak reális megvalósulásának lehetőségét fogalmazta meg a gondolat hűvös tisztaságában.

A háború után a szocializmust nagyrészt csak, mint intellektualitást értelmezték, amely egyedül az emberi gondolkodásra van felépítve. Épen ezért nem volt meg a korszerű kapcsolata a hús-vér emberrel. Minden intellektuális folyamat tragédiája ott kezdődik, amikor meghasad az emberrel való egysége. És ennek okvetlenül el kell következni, amikor úgylátszik, mintha pl. a szocializmus intellektuális részének egyoldalú értelmezése azonos lenne magával a szocializmussal, mint életérzéssel. Az emberek esetleg csak felfogták, de nem élték meg a szocializmust.

Erre a tragikus folyamatra, amelynek következményeit mindannyian ismerjük, épen Kassák önéletrajza mutat rá pregnánsan, akkor, amikor sem az eseményeket nem választja el az embertől, sem a szocializmus elméletét, tudományát a proletár emberi sorsától. Az ő önéletrajza az értelem és érzelem egységét dokumentálja. És ezekben a kötetekben, mint általában, Kassák minden írásában, nemcsak a szavakban kifejezett mondanivalónak, hanem annak az atmoszférának is döntő jelentősége van, amely a szavak mögött, illetve a szavak felett él a könyveiben. Kassák írásainak a polgári írókéhoz nem hasonlíthatóan sajátos a levegőjük. Ebben a levegőben karakterisztikus izük van a

jelenségeknek, a tárgyak tényszerű valóságukban, az emberek reális viszonylatokban élnek egymással. A lemeztelenített valóságnak nyers, de líraiságában gazdag életizét érezzük. Kassák nem oksági szempontokból, hanem életviszonylatokból, kapcsolatokból kiindulva alakít. Ez az alakítás nem naturalista ábrázolás, nem leírása valaminek, hanem épen, mert viszonylatokban lát, ez az ábrázolás mindig valaminek a megírása, művészi megkomponálása. A szigorú objektivitásra való törekvés egyik legjellemzőbb vonása szocializmusának. Kassák írásaiban tudatosítja az önmagában és az életben általában meglévő jelenségeket. Stílusa csak annyiban egyszerű, amennyiben természetszerűen kifejező. Ez a tömör egyszerűség alapján a legnagyobb gazdagság. Az emberi sors kérlelhetetlenségének és az alkotó pálya lendületének a gazdagsága.

Bizonyos, ilyen életízü sajátos atmoszféra csak ott keletkezhetik, ahol az író mondanivalói nem üres szólamok, hanem megélt élményei, születésével világrahozott magatartásának kifejeződései. Minden tudatosított érzés egyetemes, átfogó jellegű. Az életnek nemcsak bizonyos megnyilvánulásaira, hanem egész egységére vonatkozik.

Innét adódik Kassák összeütközése a politikai pártokkal, akik a szocializmust természetszerűen körülhatárolt szempontok szerint ítélik meg. Kassák szocializmusa túllép ezeken a kereteken. Neki nem kell újra és újra felfedezni a proletárt, mert ő maga az, s szocializmusának hangsúlya így teljesen az élet, a társadalomalakítás irányába toódik. De nem kell újra és újra felfedezni a szocializmust, mint alapot sem. Hiszen ebben él, a szocializmus azonos életével. Nem fogadhatja el tehát azt az álláspontot, hogy a „szocializmus” már ab ovo maga a haladás. Azt vallja, hogy a szocializmus is lehet konzervatív s ezért magának a szocializmusnak is állandóan fejlődni kell. Mintahogyan fejlődik az élettapasztalatokban egyre gazdagabb ember is. Semmit sem tart állandónak, mindig kérdez. Mert önmaga megismerésére törekszik s úgy látja élete elé folyton újabb és újabb problémákkal áll oda a kor. Nem revidiálni, hanem korszerűen tovább akarja vinni a szocializmus kérdéseit.

Kassák mindig igyekszik összelátni a dolgokat s ebből a célkitűzésből születik meg az az emelkedettség, ami úgy szocialista gyakorlati szempontjait, mint irodalmát áthatja. Írásaiban mindig van valami, hogy úgymondjam, biblikus ünnepélyesség, ami a legprózaibb jelenségnek is távlatot ad, prózáját is a költemény magasságáig emeli. Sohasem cinikus. Vagy igent, vagy nemet mond. Nála mindennek értelme és célja van. Nem rutinos író. Önéletrajza talán a leggördülékenyebb minden írása között, de itt is érezni azt az állandó törekvését, hogy az anyagát legyőzze.

S épen azért, mert megvan benne ez az emelkedettség, az irodalomban a szocialista író teljes szabadságát követeli, abban az értelemben, hogy a szocialista író nem kiszolgálója, hanem építő ereje legyen a szocializmusnak. Ezt a hivatását pedig csak úgy töltheti be, ha az élet teljes gazdagságában látja alakjait. Nem illusztratív sémában, hanem sorsszerű emberségében kell ábrázolni az embereket a művészet legtisztább eszközeivel. A stílus és a kompozíció a szocialista irodalomban is olyan fontos tényező, mint maga a mondanivaló. Ezeket az éveken át általa sokat hangoztatott és ellenfelei által támadott elveket ma már lassan, lassan kisajátítják a baloldalon. Le kell szögezni, hogy ezekért az „új” szempontokért Kassáknak hosszú ideig elkeseredett harcokat kellett vívni.

munka

De Kassák nemcsak harcolt azokért, hanem igyekezett irodalmában meg is valósítani szempontjait. Sohasem adta fel írói szabadságát és az írói művészetet. Csak így juthatott el az önéletrajzhoz, csak így juthatott el odáig, hogy az önéletrajzban a történelem legkritikusabb napjait, szenvedélyektől és párt-politikai egyoldalúságoktól mentesen a maguk folyamatosságában és szocialista objektivitásában írhatta meg. Csak azt írja meg benne, amit átélt s amit saját szemével látott. Az önéletrajz ebben különbözik az életrajztól. Az önéletrajzíró csak önmagán keresztül állíthatja az olvasó elé az eseményeket s ezért Kassák önéletrajzának szigorú objektivitása is végeredményben szubjektivitás. A legszemélyesebb ügye az írónak. Egy ember élete. De miután ez az élet az osztály közös életét reprezentálja, az író szubjektivitása kitágul s általánossá válik. Mindenki életét is megírta. Mégis, az önéletrajz valósága nem ellenőrizhető az írón kívülálló tényezők összevetésével. Az önéletrajz valósága nem az olvasó, hanem az író valósága. Az író úgy látta, úgy élte az eseményeket, ahogyan megírta s ahogyan ő, mint ember az életben jelen van. Az olvasó ezzel szemben legfeljebb a maga valóságát állíthatja szembe. Az önéletrajznál csak az író mértékével lehet mérni, aki vagy el tudja velem fogadtatni az ő valóságát vagy nem. De ez már az írói képesség kérdése és különben is: Kassák önéletrajzának egy szocialista ember életalakulásának a megírását egyetlen nagy szempont fogja át: az önönmaga képességeiből harcoló ember öntudatra ébredése és emberi küzdelmei. Az önéletrajzban még a két legutolsó kötetben is nem az a lényeges, hogy ki mit mondott és valóban mondta-e, mi hogyan történt s valóban így történt-e? Nem az aktualitás, nem az eseményekhez való kötöttség, hanem az eseményekkel való kapcsolaton keresztül az emberi életben van a hangsúly.

A letisztult lényeg elérése: Kassák művészi törekvése. Az önéletrajz két utolsó kötetében már olyan általánosítások sincsenek, mint az előzőkben. Csupa konkrétum a szocialista szemlélet távlatába beállítva. Emberek és események már szinte a mértani ábrák pontosságában és a geometriai törvények szigorúságával vannak egybekomponálva. Az önéletrajz belső művészi rendje, kiegyensúlyozottsága felfokozza az írás dinamikáját. Az önéletrajz nem a szavak halmozásából, hanem a művészi mértéktartás és kritika gondosságával íródott. És ebben van a könyv valóságghitető ereje is.

Kassák egyik munkáját a *Tisztaság könyvének* nevezi. Tulajdonképpen minden írásának ezt a címet kellene adnia. A tisztaság, mint életszemlélet és etika — ez a két motívum vonul végig egész munkásságán és végeredményben ez az önéletrajz igazi értéke.

Gró Lajos

Megjelent

KASSÁK LAJOS
NAPJAINK ÁTÉRTÉKELÉSE

című társadalmi tanulmány-kötete

Ára P 1.20 • Kapható a könyvkereskedésekben

munka társadalmi és művészeti beszámoló • felelős szerkesztő: kassák lajos •
felelős kiadó: falus ervin • szerkesztőség és kiadóhivatal: budapest, VI,
bulcsu-u. 19 (I 7. • csehszlovákiában: jelen mihály, bratislava, Prayova 8.
• minden közleményért a szerző felel • egyes szám ára: 60 fill., kc. 3.—, lei 20 • előfizetési
ár félévre 3 p., egész évre 6 p., kc. 18, illetve 36, lei 100, illetve 200 •

Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest. — Felelős vezető: Lombár L.